

Dnevničko praćenje dječjega jezičnog razvoja (studija slučaja)

Čehil, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:916382>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Kristina Čehil

**DNEVNIČKO PRAĆENJE DJEČJEGA JEZIČNOG RAZVOJA
(STUDIJA SLUČAJA)**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Kristina Čehil

**DNEVNIČKO PRAĆENJE DJEČJEGA JEZIČNOG RAZVOJA
(STUDIJA SLUČAJA)**

Diplomski rad

**Mentor rada:
doc. dr. sc. Jelena Vignjević**

Zagreb, rujan 2022.

Sažetak

U ovome radu prikazuje se slučaj jezičnoga razvoja djevojčice Barbare Č. u razdoblju od 18. do 24. mjeseca života. Ispitalo se tako da je jezični razvoj toga razdoblja praćen metodom dnevničkih zapisa. Dnevnici su najstarija metoda praćenja jezičnoga razvoja djeteta i značajno su obilježili prvo razdoblje znanstvenog istraživanja dječjega jezika. Premda se danas ta metoda malo koristi, i dalje je relevantna jer omogućuje uvid u širi kontekst i komunikacijske okolnosti djetetova jezičnoga razvoja te dopušta da se djetetov jezični razvoj sagleda uistinu holistički – kao neraskidiv dio razvoja ukupne djetetove osobnosti.

Dnevnički su zapisi za potrebe ovoga rada analizirani prema četirima aspektima jezičnoga razvoja, a to su fonološki, semantički, gramatički i pragmatički aspekt. Cilj istraživanja bio je usporediti Barbarin govor s obilježjima urednoga jezičnoga razvoja djece te dobi. Promatrano šestomjesečno razdoblje činilo je prijelaz iz predverbalnog razdoblja u verbalno, odnosno u razdoblje kada se nakon prve izgovorene riječi, pojavljuju i dvočlani iskazi koji postaju sve češći i automatiziraju se, te se ukupno ostvaruje velik napredak u ovladavanju jezikom u svim segmentima.

U prvom teorijskom dijelu rada predstavljena je dnevnička metoda kao način praćenja dječjega jezičnoga razvoja, a u drugome teorijskom dijelu rada prikazana su obilježja očekivanoga dječjega jezičnog razvoja u dobi u kojoj je promatran jezični razvoj djevojčice. U istraživačkome dijelu rada opisana su obilježja djevojčičina govora prema jezičnim aspektima, njegove osobitosti i odstupanja. Analiza istraživanja pokazala je da je Barbarin govor u granicama očekivanoga i urednoga jezičnoga razvoja te dobi. Uočena su karakteristična odstupanja u fonološkom i morfološkom razvoju. Razvoj razumijevanja i komunikacije tekao je uredno te je u svim aspektima vidljiv očekivani napredak, širenje rječnika i gramatičkih sposobnosti prema dobi od navršene dvije godine.

Ključne riječi: dječji jezični razvoj, dnevnički zapisi, aspekti jezičnoga razvoja, prikaz slučaja

Summary

This paper is a diary method language development case study. The subject is a girl (Barbara Č) observed from the age 18 to 24 months. Diary as a method of monitoring children's language development, first introduced by Charles Darwin, was one of the first ways of conducting children's language development research. Originally, the method helped determine when certain language phenomena occur. In this paper, diary entries were analyzed according to four aspects of language development: phonological, semantic, grammatical and pragmatic. The goal of the research was to compare Barbara's speech with the regular language development of children of the same age. The observed six-month period marks the transition from the pre-verbal period. After the first spoken word, which can have multiple meanings, two-word utterances appear, which become more and more widespread and automated. The meaning of language elements and basic morphological structures are rapidly acquired. In the theoretical part of the paper, the diary method is presented as a way of monitoring children's language development as well as the features of the expected children's language development for the age 18 to 24 months. In the research part of the paper, linguistic characteristics, peculiarities and deviations of the girl's speech are described. The research showed that Barbara's speech is within the limits of expected language development for her age. Deviations in phonological and morphological development were also observed. The development of understanding and communication proceeds smoothly, and the expected progress is visible in all aspects including the expansion of vocabulary and grammatical abilities.

Key words: children's language development, diary entries, aspects of language development, case presentation

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Dnevnička metoda kao način praćenja dječjega jezičnog razvoja.....	6
2.1. Obilježja dnevničke metode.....	7
2.2. Charles Darwin – začetnik istraživanja dječjega jezika.....	8
3. Dječji jezični razvoj	10
3.1. Obilježja očekivanoga razvoja dječjega jezika u dobi od 18. do 24. mjeseca	11
3.1.1. Razvoj izgovora od 18. do 24. mjeseca	13
3.1.2. Razvoj rječnika od 18. do 24. mjeseca	14
3.1.3. Razvoj gramatike od 18. do 24. mjeseca	16
3.1.4. Razvoj komunikacije od 18. do 24. mjeseca.....	17
4. Prikaz istraživanja.....	19
4.1. Metodologija istraživanja.....	19
4.2. Rezultati istraživanja i rasprava	20
4.2.1. Analiza glasovnog (fonološkoga) razvoja.....	20
4.2.2. Analiza rječničkoga (značenjskoga/semantičkoga) razvoja	23
4.2.3. Razvoj gramatike	27
4.2.4. Komunikacijski (pragmatički) razvoj	31
5. Zaključak.....	34
6. Dodaci	36
7. Literatura.....	39

1. Uvod

Jezični se razvoj u djece odvija prema prirodnim psihološkim zakonima koji slijede određene faze. Većina djece urednoga razvoja ovladavaju određenim govornim sposobnostima ranije, a samo neznatan broj zdrave djece malo kasnije od razdoblja u kojima je predviđeno usvajanje određene vještine (Posokhova, 1999). Prve su dvije godine djetetova života osjetljivo razdoblje pripreme za dominantno služenje jezikom (Posokhova, 1999; Ivšac, 2003). Apel i Masterson (2004) razdoblje izgovaranja prve riječi nazivaju presudnim razdobljem dječjega razvoja koje na mnogo načina ocrtava kompleksnu jezičnu vještinu. Prije te dobi dijete već ima razvijene spoznajne sposobnosti, sve bolje motorički ovladava prostorom i tako stječe nova iskustva. Zato dolazi do sve boljeg razumijevanja riječi, a slijedom toga i do izgovaranja prve riječi između 12. i 18. mjeseca života. Nakon toga dolazi do značajnog rasta rječnika pri čemu jednočlani iskazi imaju značenje rečenice. U dobi od oko 18. do 24. mjeseca života djeteta započinje razdoblje prvih slaganja riječi odnosno uporabe dvočlanih iskaza (Blaži, 2003).

U ovome će se radu prikazati studija slučaja – jedinstvenost i složenost pojedinačnoga jezičnoga razvoja djevojčice Barbare Č. Rad prikazuje razdoblje razvoja govora u kojemu je bila djevojčica u periodu praćenja, a to je razdoblje od 18. mjeseca života do druge godine, odnosno do 24. mjeseca života. Metoda koja se koristila za praćenje dječjega jezičnog razdoblja kroz razdoblje od šest mjeseci bili su dnevnički zapisi kojima se svakodnevno bilježio napredak jezičnih sposobnosti spomenute djevojčice.

Rad je podijeljen na tri dijela. U prvome teorijskome dijelu opisana je dnevnička metoda kao način praćenja dječjega jezičnog razvoja, njezina obilježja, važnost, prednosti i nedostaci. Detaljnije je opisan dnevnik i utjecaj Charlesa Darwina, predstavnika dnevničke metode. Drugi teorijski dio rada nosi naziv *Dječji jezični razvoj* te opisuje način usvajanja jezika u ranoj dobi, podjelu na predverbalni i verbalni razvoj te razdoblje pojave prve riječi. U ovom se dijelu rada osobito ističe govor usmjeren na dijete koji je karakterističan za razdoblje usvajanja jezika, a dokazano poticajno djeluje na proces usvajanja jezika (Ivšac, 2003).

Nadalje, opisana su obilježja očekivanoga razvoja dječjega jezika u dobi od 18. do 24. mjeseca života. Ta su obilježja detaljnije opisana prema aspektima jezičnoga razvoja. To su redom: usvajanje glasovnog sustava (fonologija), sposobnost razumijevanja i priopćavanja značenja tj. semantika, upotreba jezičnih oblika vlastitoga jezika tj. gramatika te sposobnost

da se upotrebom govora nešto postigne tj. komunikacija. Iako su ta četiri aspekta međusobno uvjetovana i ovise jedan o drugome, u ovome su radu zbog preglednosti opisana odvojeno.

Na temelju dnevnčkih zapisa, u istraživačkome dijelu rada prema tim je aspektima analiziran Barbarin jezični razvoj. Cilj istraživanja bio je iscrpno opisati tijek jezičnoga razvoja te usporediti razvija li se djevojčica u skladu s opisima obilježja urednoga jezičnog usvajanja te prepoznati eventualna odstupanja u njezinu govoru. To je u skladu s metodom studije slučaja koja podrazumijeva dubinski pristup istraživanju specifičnog slučaja u određenome vremenskom razmaku. U ovome slučaju dnevnički su zapisi služili kao izvor podataka koji su doprinijeli temeljitom opisu i razumijevanju slučaja koji se nastojao zahvatiti u cjelini (Miočić, 2018).

2. Dnevnička metoda kao način praćenja dječjega jezičnog razvoja

Dnevnici kao metoda praćenja jezičnoga razvoja djeteta obilježavaju prvo razdoblje istraživanja dječjega jezika, a ono je trajalo od 1877. godine, odnosno od prvih objavljenih članaka o dječjem jezičnome razvoju, pa do 1926. godine, odnosno do pojave biheviorizma.

Charles Darwin smatra se pravim začetnikom istraživanja dječjega jezika. On je dnevnikom o jezičnome razvoju svoga sina obilježio početak dnevničkih studija, metode kojom se pratio jezični razvoj djece (Kuvač, Palmović, 2007). Kako navode Kuvač i Palmović (2007), godine 1877. Darwin je u časopisu *Mind* objavio članak *A Biographical Sketch of an Infant* u kojemu opisuje jezična obilježja govora svoga djeteta, ali i niz psiholoških stanja te način na koji ih njegovo dijete izražava. Darwin u svom članku opisuje kako je njegovo dijete izražavalo ljutnju, strah, ugodne osjećaje, ljubav, povezivanje ideja, razum, moralni osjećaj, nesvjesnost i sramežljivost, smisao komunikacije itd. te kratko opisuje svako od tih stanja (Darwin, 1877). U dijelu o jeziku, navode Kuvač i Palmović (2007), Darwin govori o artikuliranju glasova, na primjer, *da* bez ikakva značenja u dobi od pet i pol mjeseci, zatim o pojavi prve riječi sa značenjem u dobi od godinu dana te o prednosti razumijevanja pred proizvodnjom.

Darwinov dnevnik i članak označili su početak proučavanja jezičnoga razvoja koja će intenzivnije uslijediti u dvadesetom stoljeću. Trend dnevničkih studija vladao je u Europi u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća, a prve su dnevnike vodili roditelji, po zanimanju psiholozi ili lingvisti, pišu Kuvač i Palmović (2007). Posokhova (1999) spominje dnevničke zapise kada govori o aktivnom rječniku djece. Naime, podaci o prosječnom broju riječi u aktivnom rječniku djece različitog uzrasta dobiveni su zahvaljujući majkama-lingvistkinjama iz cijeloga svijeta koje su iz dana u dan od rođenja svoje djece maksimalno precizno bilježile njihov govor.

Uz Darwinove, značajni su dnevnički zapisi Clare i Wilhelma Sterna koji su 1907. godine objavljeni kao dnevnička studija o usvajanju njemačkoga jezika dobivena promatranjem njihovo dvoje djece. Taj je rad usmjeren isključivo na jezični razvoj pa je prvi u kojemu su opisane univerzalne razine jezičnoga razvoja, odnosno razine koje prolaze sva djeca (Kuvač, Palmović, 2007). Postoji i dnevničko promatranje dvojezičnoga razvoja u kojemu autor prati dvojezični razvoj svoje kćeri od rođenja do druge godine, a opisao je leksički razvoj, razvoj glasova, razvoj gramatike i poteškoće koje nastaju pri usvajanju gramatike (prema Kuvač, Palmović, 2007). Jedan od najvećih autoriteta u području razvojne

psihologije, švicarski znanstvenik Jean Piaget, dnevnički je pratio razvoj svoje troje djece te je osim razvoja govora opisivao i njihov mentalni razvoj (Posokhova, 1999).

2.1. Obilježja dnevničke metode

Autorice Kuvač i Palmović (2007) naglašavaju da je važnost dnevnika kao metode praćenja dječjega jezičnoga razvoja u tome što su pomogli u određivanju vremenske pojavnosti pojedinih jezičnih elemenata. Posokhova (1999) navodi da su dnevnicu utjecali na utemeljenje onoga što se smatra „normalnim“ u razvoju govora. Oni su doprinijeli istraživanjima razvoja govora mnoštva djece tijekom više desetljeća.

Kako navode Kuvač i Palmović (2007), glavno i jedino obilježje dnevnika bilo je zapažanje i zapisivanje pojava tijekom jezičnoga usvajanja. Zapisivale su se prve riječi, prve kombinacije riječi i slično, no nije se pridavala pozornost praćenju učestalosti i konzistentnosti jezičnih elemenata. Budući da su najčešće pisci dnevnika bili roditelji, prednost takvoga praćenja bilo je njihovo vrlo dobro poznavanje djeteta jer s njim provode najviše vremena. Kako navodi Posokhova (1999), majka je osoba koja poznaje svoje dijete bolje od svih psihologa, liječnika i logopeda pa joj u bliskom emotivnom kontaktu može pružiti vrlo mnogo uz uvjet da je upoznata s temeljnim zakonitostima dječjega razvoja. Roditelji najlakše mogu pristupiti svome djetetu i tako lako raspoznati idiosinkratične obrasce ponašanja (Kuvač, Palmović, 2007).

Ipak, neki istraživači zamjeraju metodi dnevničkih zapisa njihovu nepouzdanost i neobjektivnost. Naime, metoda dnevničkoga promatranja i zapisivanja jezičnoga razvoja nije metodološki precizna jer parametri nisu jasno i točno određeni. Prikupljanje podataka i prepoznavanje jezičnih obilježja provode roditelji u određenom vremenskom intervalu koji oni sami odrede te u njemu promatraju i bilježe dječji jezik. Zbog toga, vremenski su intervali dnevničkoga praćenja najčešće diskontinuirani (Kuvač, Palmović, 2007). Moguće je i da roditelji ne prepoznaju sva obilježja jezičnoga razvoja. Nadalje, obilježje dnevničkih zapisa jest i heterogenost – postojeći se dnevnicu razlikuju po onome što opisuju, po vremenskome razdoblju praćenja, tipologiji i strukturi jezika na kojem nastaju te zastupljenosti nejezičnih elemenata. Zato je potrebno biti pažljiv pri preuzimanju podataka iz dnevnika, naglašavaju Kuvač i Palmović (2007). Dnevnicu kao metoda praćenja jezičnoga usvajanja bez obzira na nedostatke, pišu spomenute autorice, dobri su izvori jezičnih podataka dobiveni

deskriptivnom metodom i zato mogu poslužiti kao dodatna ili kontrolna mjera drugim metodama ispitivanja jezičnoga razvoja.

U drugome razdoblju proučavanja dječjega jezičnoga razvoja, od pojave bihevizma, napušta se dnevničko praćenje dječjega razvoja jer se smatralo neznanstvenim i nepouzdanim. Ipak, Kuvač i Palmović (2007) naglašavaju da uporaba pojedine metode za proučavanje i opisivanje dječjega jezika nije potpuno prestala završetkom jednoga razdoblja. I u trećemu razdoblju proučavanja dječjega jezičnoga razvoja, razdoblju longitudinalnih studija, psiholingvisti još uvijek rabe dnevničke studije za opisivanje dječjega jezika. Također, važnost dnevničkih studija možemo iščitati i u tome da se one rabe pri oblikovanju ljestvica za praćenje rječničkoga razvoja i slaganja riječi (Kuvač, Palmović, 2007).

2.2. Charles Darwin – začetnik istraživanja dječjega jezika

Charles Darwin, engleski znanstvenik i prirodoslovac, pomno je promatrao faze razvoja svoga prvog djeteta, Williama Erasmusa. Bilježio je Williamov razvoj od dana njegova rođenja, 27. prosinca 1839. godine do rujna 1844. godine. Taj je dnevnik nakon trideset i sedam godina, 1877. godine, objavljen u časopisu *Mind*, britanskom psihološkom i filozofskom tromjesečniku.

Početak pisanja svoga dnevnika Darwin opisuje ovako: „Moje prvo dijete rođeno je 27. prosinca 1839. i odmah sam započeo bilježiti različita iskustva koja je pokazao, a za koja sam bio uvjeren, čak i u ovom ranom razdoblju, da su sve najsloženije i najfinije nijanse izražaja morale imati postupan i prirodan nastanak“ (Gesell, 1939; str. 548).

Charles je oženio svoju sestričnu Emmu Wedgwood i zajedno su imali desetero djece, od kojih je troje umrlo u ranoj dobi. U dnevniku su, osim Williamova razvoja, zabilježene i pojedinosti o ranom razvoju Darwinove kćeri Anne Elizabeth rođene 2. ožujka 1841. godine, ali s daleko manje detalja. Druga kći Mary Eleanor živjela je samo 23 dana¹, a u rujnu 1844. treća kći Henrietta Emma imala je godinu dana i postoji nekoliko zapisa koji se odnose na nju. Tada se zapisivanje prekida do siječnja 1852. kada se obitelj Darwin povećala za još pet članova: George Howard (9. srpnja 1845.), Elizabeth (8. srpnja 1847.), Francis (16. kolovoza 1848.), Leonard (15. siječnja 1850) i Horace (18. svibnja 1851.).

¹ Berra, Tim M. (2013). *Ten facts about Charles Darwin's ten children*. Oxford: Oxford University Press. <https://blog.oup.com/2013/11/ten-facts-about-charles-darwins-ten-children> (pristupljeno 2. 7. 2022)

Čini se da je Emma bila ta koja je nastavila promatrati djecu, i umjesto da bilježi početak mrštenja, smiješka itd., kao što je Darwinova pozornost bila usmjerena na Williama i Anne, primijetila je zanimljive izjave djece i zabilježila zabavne anegdote o njima. Naglasak se tada u dnevniku pomiče s fiziološkog izražavanja na udruživanje ideja i razvoj logičkog mišljenja i jezika. Dana 20. svibnja 1854. Darwin je ponovno preuzeo bilježnicu i, s izuzetkom dvaju kratkih Emminih unosa, napravio je sve bilješke do srpnja 1856. godine kada su promatranja prestala. Darwinovi kasniji unosi, poput Emminih, usredotočuju se na logiku koju pokazuju djeca i na dokaze njihove samopercepcije i sve veće samosvijesti².

Zahvaljujući Darwinu, Američka udruga društvenih znanosti 1881. godine izdala je *Registar dječjeg razvoja* i uputila je poziv javnosti, odnosno svim roditeljima djece rane dobi da prate i promatraju svoju djecu, njihove najjednostavnije manifestacije i pokrete te da odgovore na pitanja koja se nalaze u Registru, s naglaskom na prepoznavanje važnosti proučavanja najmlađe dojenčadi. Također, pozivaju da se u promatranje uključe i drugi članovi obitelji te da ovu temu prošire i u krug svojih prijatelja, navodi Gessel (1939). Iz evidencije tisuće promatrača u sljedećih nekoliko godina, stručnjaci su vjerovali da će se prikupiti važne činjenice goleme vrijednosti za učitelje i psihologe.

Charles Darwin shvatio je Registar dječjeg razvoja Američke udruge društvenih znanosti vrlo ozbiljno pa je uputio pismo tajnici Udruge, Emily Talbot. U njemu piše kako se sad relativno malo zna o temi mentalnog i fizičkog razvoja djece rane dobi i kako on vjeruje da će izolirane opservacije biti korisne njihovim saznanjima, a sistematični tablični rezultati velikog broja opservacija bacili bi puno svjetla na slijed i razdoblja razvoja sposobnosti djece. Ova saznanja vjerojatno bi dala temelj za neka poboljšanja u obrazovanju male djece i pokazala bi nam treba li isti sustav slijediti u svim slučajevima (Gessel, 1939).

Opisujući Darwina, Gessel (1939) navodi da je za znanstveno proučavanje dječjeg razvoja potrebna širina vizije prirodoslovca, nadovezujući se na njegovo djelo *The Expression of the Emotions in Animals and Man* u kojem je Darwin dao najkonkretniji doprinos dječjoj psihologiji: „Njegov glavni doprinos intelektualnoj misli njegova vremena ležao je u njegovoj percepciji nastanka svih živih bića, uključujući i genezu ljudskog uma.“ (Gesell, 1939; str. 553). Kako navodi Gesell (1939), Darwin je imao slobodu bez koje bi bilo nemoguće proniknuti u smisao ljudskog djetinjstva i u prirodu razvoja djeteta.

² Darwin's observations on his children (2020). University of Cambridge. <https://www.darwinproject.ac.uk/people/about-darwin/family-life/darwin-s-observations-his-children> (pristupljeno 29. 6. 2022.)

3. Dječji jezični razvoj

Stručnjaci se slažu da su za usvajanje jezika nužni urođena sposobnost jezičnoga učenja, izloženost jezičnomu uzoru u izravnome sporazumijevanju i djetetov spoznajni razvoj (Županović Filipin, 2015). Dakle, usvajanje jezika kod djece teče automatski i bez velikog napora zahvaljujući naslijeđenim lingvističkim sposobnostima te izloženosti lingvističkoj okolini (Vrsaljko i Paleka, 2018). Starc, Čudina Obradović, Pleša, Profaca i Letica (2004) navode kako se govor razvija sustavno i predvidivim redoslijedom, a upravo je razdoblje praćeno u ovome radu, razdoblje od 18. do 24. mjeseca života, kritični period u kojemu djeca započinju govoriti. Kako navode Starc i sur. (2004), period od druge godine do puberteta smatra se osjetljivim za razvoj govora jer tada sazrijeva živčani sustav – dolazi do strukturalnih promjena u mozgu kada se naglo povećava moždana masa te površina moždane kore, broj veza između živčanih stanica te između određenih regija u mozgu. U tom osjetljivom periodu iznimno je važna adekvatna socijalna stimulacija jer tako dijete može koristiti svoje urođene mogućnosti te razvijati govor.

Govorni razvoj dijeli se u dva osnovna razdoblja: predverbalno, koje obuhvaća vrijeme od rođenja do prve smislene riječi te verbalno, vrijeme od prve smislene riječi do automatizacije govora (Starc i sur., 2004). Očekivano je da dijete svoju prvu riječ izgovara otprilike pri kraju prve godine života, ali iza te prve svjesne riječi koja nosi značenje stoji složeno pripremno razdoblje tijekom kojega se formira temelj razvoja govora (Posokhova, 1999). Starc i sur. (2004) navode kako prve riječi nastaju između 12 i 18. mjeseca života čime počinje verbalno razdoblje u razvoju govora. Iako u toj dobi dijete rabi tek nekoliko riječi, razumije ih mnogo više – semantički je razvoj brži za razumijevanje nego za reprodukciju riječi. Apel i Masterson (2004) izdvajaju četiri kriterija prema kojima se može prepoznati da je dijete izgovorilo svoju prvu riječ sa značenjem: izgovor samoglasnika treba biti jasan, izgovor riječi treba biti pojedinačan, riječ se treba odnositi na određenu osobu, predmet ili situaciju i treba se upotrebljavati u razgovoru s ljudima.

Posokhova (1999) naglašava kako je važno da roditelji znaju zakonitosti prema kojima se odvija razvoj govora u najranijoj dobi kako bi ga mogli svjesno pratiti, ispravno poticati i kontrolirati. Tijekom perioda ranog djetinjstva djetetu komunikacija s odraslom osobom postaje „vodeća razvojna aktivnost“ – dijete počinje pokazivati aktivno zanimanje za predmete koji ga okružuju. Intenzivnost govornoga razvoja i bogatstvo dječjeg rječnika

oslikava činjenica da jednogodišnje dijete vlada nekolicinom riječi, dvogodišnje s 200 – 300, a trogodišnje već s 1500 – 2000 riječi (Posokhova, 1999).

Apel i Masterson (2004) navode kako većina djece slijedi sličan put jezičnog razvoja tj. određene govorne vještine pojavljuju se kod djece u određenim, očekivanim rasponima. Raznolikost koja se pojavljuje u usvajanju jezika podrazumijeva određenu fleksibilnost jer je pod utjecajem dječjih stilova učenja, temperamenta i osobnosti.

Dakle, tijekom druge godine života, dijete počinje govoriti pravim riječima, stvorilo je osnovu za cijeli budući jezični razvoj, sposobnost komuniciranja s drugim ljudima, a nakon toga slijedi povezivanje riječi u rečenice (Apel i Masterson, 2004).

3.1. Obilježja očekivanoga razvoja dječjega jezika u dobi od 18. do 24. mjeseca

U drugoj godini djetetova života, osobito u prvoj polovici (12 do 18 mjeseci), govor se sastoji od pojedinih riječi, imenica i glagola koje je dijete usvojilo iz govora odraslih (*mama, tata, baka, deda, medo, auto* itd.) ili stvorilo samo (*am-am, ku-ku, bi-bi*) (Posokhova, 1999). One se odnose na osobe i stvari koji su u neposrednoj okolini djeteta, a to su članovi obitelji, hrana i igračke (Starc i sur, 2004).

Prve su riječi obično dvosložne, a po vrsti imenice. Glasovi koji čine riječ i broj slogova odnosno struktura riječi može utjecati na to hoće li dijete izgovoriti pojedinu riječ. Djeca većinom u ovoj fazi izgovaraju jednosložne ili dvosložne riječi, i to one koje sadrže artkulacijski lakše glasove (primjerice *p, b, n* i *m* umjesto *g, s, č, r* i *l*). Osim toga, dijete bira riječi koje će govoriti prema praktičnoj koristi; npr. puno prije izgovaraju riječi *čarapa* i *cipela* nego primjerice *košulja* ili *hlače* jer njima puno prije počinju samostalno manipulirati. Slično je i s riječju *ne* čiju korisnost dijete može pronaći u mnogim situacijama (Apel i Masterson, 2004). Svojim prvim riječima dijete uglavnom izražava emocionalno stanje, želju ili zahtjev (Starc i sur, 2004).

Riječi koje dijete u toj dobi počinje proizvoditi po sadržaju mogu činiti cijele iskaze. Takvi se iskazi, uz mijenjanje značenja ovisno o situaciji, nazivaju holofraze. To su rečenice od jedne riječi. Uz geste, mimiku i intonaciju, dijete holofrazama vrlo uspješno komunicira s okolinom, iako je izgovor većine glasova još uvijek nejasan (Starc i sur, 2004). Tako dijete upire prstom i govori *keks*, ali ne kako bi reklo da se ta stvar zove *keks*, nego zato što želi da joj ga damo, oprimjeruju holofrazu Apel i Masterson (2004). Tada dijete ne imenuje riječju samo neki predmet, osobu ili situaciju, nego izražava i svoj odnos prema njima. Dakle, holofraza je iskaz od jedne riječi i neraščlanjena doživljajna cjelina. Holofrazu djeca rabe

kako bi kombinirala jezik i kontekst na najekonomičniji način i tako najbolje iskoristila svoje ograničene jezične mogućnosti. Istraživanja ranoga jezika pokazuju da šezdeset posto riječi u razdoblju jednočlanih iskaza čine imenice, dok oko dvadeset posto riječi čine glagoli (Vrsaljko i Paleka, 2018).

U ovom razdoblju jezično-govornoga razvoja prisutna je eholalija – djeca mogu koristiti jezik samo za vježbanje, ponavljati riječi koje čuju kako bi uvježbale izgovor i ovladale novim vještinama (Apel i Masterson, 2004). One nisu nikome upućene već dijete uživa u njihovu izgovaranju i slušanju (Starc i sur., 2004). Još jedno od obilježja ove faze dječjega govora usmjerenost je na dječji vlastiti svijet. U ovoj dobi prevladava situacijski govor, razumljiv samo u danoj situaciji. U tom govoru dijete još izostavlja mnoge riječi pa se zato često služi mimikom, gestama, intonacijom govora, mijenjanjem tona i sl., kao nadomjestkom za riječi koje još nije usvojilo (Starc i sur., 2004).

Dječji se rječnik nakon usvajanja prve riječi sporo, ali stabilno povećava, a oko drugog rođendana kada dođe do spajanja riječi u prvu rečenicu, dolazi do eksplozije imenovanja kada dolazi do toliko novih riječi u rječniku, osobito riječi imenovanja, da ih postaje sve teže prebrojavati (isto). Prema Vrsaljko i Paleka (2018) te Starc i suradnicima (2004), razdoblje eksplozije imenovanja nastupa s djetetovih 18 mjeseci. Ono se poklapa s etapom senzomotornog razvoja kada dijete postane sposobno za mentalno predočivanje dogovorenih znakova i simbola (Starc i sur., 2004). Naglo ubrzanje u usvajanju novih riječi, rječnički brzac, nije važan samo za leksički razvoj, nego pruža mogućnosti za razvoj i usvajanje ostalih jezičnih sastavnica. Što je usvojilo veći broj riječi, to će dijete moći rabiti veći broj morfoloških i sintaktičkih obrazaca (Hržica, Kraljević, 2007). Dijete od tzv. rječničkog brzaca usvaja prosječno 40 novih riječi mjesečno i nastavlja s periodom dugog, kontinuiranog i intenzivnog rječničkog usvajanja (Popčević, 2020).

S dvije godine, kako navode Starc i suradnici (2004.), većina djece uz imenice upotrebljava i glagole: *daj, ima, hoće, neće* i pokazne zamjenice: *ovo, to, ona*, imenuje dijelove tijela, rabi negacije: *nema, neće, ne*, rabi rječce: *da* ili *ne*, opisne pridjeve: *veliki, mali, vruće, mekano*, zna što je *moje* i *dobro*. Kako navode Starc i suradnici (2004), u ovoj fazi dolazi do početka usvajanja gramatike. Tako će dijete o sebi najprije govoriti u trećemu licu, slagat će rečenice od dviju imenica ili pak od imenice i glagola. Zatim će potkraj 2. godine početi rabiti zamjenice *ja* i *ti*, ali ne još potpuno adekvatno. Kada se pojave zamjenice, započinje i mijenjanje glagola odnosno konjugacija. Do kraja 2. godine dijete se služi rečenicom od dviju i više riječi, koristi se imenicama, glagolima, zamjenicama, počelo je rabiti pridjeve, pokoji prilog te rabi veznik *i* (Starc i sur., 2004).

Dijete sve više ovladava vještinom kombiniranja riječi pa time povećava korisnost svoga jezika. U tom ranom razdoblju dijete najčešće rabi imenice i glagole, nema prijedloga i veznika i nema slaganja u rodu, broju i padežu (Starc i sur., 2004).

U posljednjoj polovici druge godine dijete urednoga razvojnog tijeka počinje spontano stvarati svoje prve rečenice. One se najčešće sastoje od dviju riječi koje su dovoljne za poruku koje dijete šalje, npr. „Daj auto!“, „Ne jesti“, „Gdje mama?“ (Posokhova, 1999). Sve druge riječi dijete izostavlja stoga su rečenice nepotpune te govor slični telegrafskoj poruci. Zato se takav govor naziva telegrafski govor. Primjerice, umjesto da samo kaže *još*, sada dijete može biti preciznije i reći „Još soka.“ ili „Još kolača.“ umjesto potpune rečenice „Želim još kolača.“. Postupno će riječi i drugi aspekti gramatike popuniti te praznine (Apel i Masterson, 2004).

Pred kraj razdoblja u kojem je dijete ovladalo prvom riječju javljaju se rane konverzijske vještine. Konverzacija se sastoji od većega broja razmjena između djeteta i odrasloga, a najčešće je usmjerena na temu koju oni lingvistički dijele. U početku ona izgleda tako da ju potiče sama struktura rutine i majčino podupiranje, dok dijete daje minimalni doprinos. S vremenom, kada se dovoljno uhoda, dijete preuzima kontrolu nad interakcijom i počinje ju aktivno planirati (Ivšac, 2003).

3.1.1. Razvoj izgovora od 18. do 24. mjeseca

U prvim trima godinama života razvoj artikulatornoga aparata u punome je jeku. Zbog toga se fonološka razina govora oblikuje u skladu s mogućnostima artikulacije koje dijete ima na raspolaganju (Županović Filipi, 2015). U ranoj dobi razlike u artikulaciji glasova među djecom vrlo su velike, pišu Starc i sur (2004). U početku, tijekom razvojne faze brbljanja i prve riječi, dijete koristi riječi s glasovima koji su jednostavni za izgovaranje (*p, b, n i m*), a u ovoj se fazi pojavljuju svi ostali glasovi (Apel i Masterson, 2004). Starc i sur. (2004) navode kako je u prve dvije godine artikulacija glasova loša te napreduje tek nakon treće godine. Govor tada postaje sve razumljiviji, a glasovna izvedba sve bolja.

Do kraja 2. godine dijete ispravno artikulira sve samoglasnike i neke suglasnike, npr. okluzive (*b, p, d, t, g, k*), prijelazni glas *j*, nazale (*m, n*, osim *nj*), te sonant *v*. Frikativi (*c, č, ć, dž, đ*) i afrikate (*z, ž, s, š, f, h*) su nečisti, a često i zamijenjeni okluzivima *t* i *d*. Sonanti *l, lj* i *r* u toj su dobi često zamijenjeni glasovima *j* ili *v* (Starc i sur, 2004).

U dobi od 18 mjeseci djeca konzistentnije upotrebljavaju foneme u riječima, no oni i dalje ne nalikuju onima koje izgovaraju odrasli govornici, već ih dijete oblikuje od fonema koje je u mogućnosti proizvesti. Takve promjene u riječima nazivaju se fonološkim procesima i uobičajeni su za svu djecu koja usvajaju jezik. Ti su procesi omisije, supstitucije i distorzije glasova (Blaži, Arapović, 2003). Karakteristična izostavljanja glasova u govoru dvogodišnjaka manifestiraju se na kraju riječi koju izgovaraju bez finalnog konsonanta (*sa* umjesto *sat*), a dolazi i do izostavljanja slogova u sredini riječi (*te-fon* umjesto *telefon*). Kasnije će dijete, bolje vladajući izgovorom, te riječi početi izgovarati ispravno, ali će i dalje izostavljati dijelove teže izgovorivih suglasničkih skupina (konsonantske skupine). Izgovarat će *tol* umjesto *stol* i *vata* umjesto *vrata*. Osim što izostavljaju glasove, djeca također teške glasove zamjenjuju jednostavnima. Tako im je lakše izgovoriti *t, d, p, b, m, n* i *v*, a teže *k, g, s, z, š, ž, č, ć, dž, đ, r* i *l* pa glasovi iz prve skupine zamjenjuju glasove iz zadnje, npr. *bota* umjesto *bosa* (Apel i Masterson, 2004). Uobičajena je i uporaba procesa reduplikacije kada se jedan slog, obično prvi, duplicira, npr. *bočica – bobo*.

Intonacija i ritam su, uz artikulaciju, važne funkcije koje omogućuju lakše svladavanje materinskoga jezika. Djeca ih vrlo rano percipiraju i počinju oponašati (Starč i sur, 2004). Dijete u ovoj dobi često izražava određeno značenje intonacijom. Dakle, značenje koje pokušava iskazati nije sadržano samo u riječima, nego i u promjenama tona. Najraniji način na koji dijete postavlja pitanja, navode Apel i Masterson (2004), jest podizanje visine glasa na zadnjoj riječi. Za to autori navode primjer rečenice „Tata otišao“. Ako je ta rečenica izgovorena padajućim tonom, dijete želi reći da tata zaista nije prisutan. Ako pak izgovara tu istu rečenicu tako da podiže ton na kraju, dijete vjerojatno pita je li tata otišao ili ne. To je dokaz da dijete uočava da se govornici služe intonacijom kojom signaliziraju određena značenja, zaključuju Apel i Masterson (2004). Uz geste i intonaciju, svaka pojedina riječ može imati šire značenje i smisao jednostavne rečenice. Ako je veza između djeteta i osobe kojoj su te riječi upućene bliska, moguće je dobro dekodiranje poruke, a time i dobro sporazumijevanje s okolinom.

3.1.2. Razvoj rječnika od 18. do 24. mjeseca

Razvoj rječnika temelj je govorno-jezičnoga razvoja, a odnosi se na povećanje veličine rječnika i na usvajanje različitih vrsta riječi (Popčević, 2022). U ranom rječničkom razvoju pojedine vrste riječi nisu ravnomjerno zastupljene u rječniku, a usvajanje sve većeg

broja različitih vrsta riječi odvija se tijekom socijalnih interakcija i u komunikaciji s drugima (isto). Posokhova (1999) prikazuje skalu rasta dječjeg rječnika prema podacima lingvista Bullera, prema kojoj je u dobi od 18 do 20 mjeseci najmanji broj riječi koje dijete rabi 44, a najveći broj iznosi 383. U dobi od 21 do 23 mjeseca taj se broj penje od najmanje 67 do čak 707 riječi, što govori o velikim individualnim razlikama u govornome razvoju djece. Autorica Blaži (2003) donosi podatke da 30 posto djece u dobi od 16 mjeseci ima ekspresivni rječnik veći od 100 riječi, a u dobi od 20 mjeseci 80 posto djece govori više od 300 riječi.

Svako dijete ima pasivan i aktivan fond riječi. U pasivan fond ubrajaju se sve one riječi koje dijete razumije, ali ih ne upotrebljava u govoru. Mnogo je važniji fond aktivnih riječi, tj. količina riječi koje dijete koristi u vlastitom govoru te ih u potpunosti razumije. Često se prema količini aktivnog fonda riječi procjenjuje mentalni razvoj djeteta (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Usvajanje riječi i njihovo pohranjivanje u mentalni leksikon neograničen je proces, ali taj je intenzitet najveći u razdoblju ranog leksičkog usvajanja, u dobi od 18. do 24. mjeseca života. Starc i sur. (2004) pojašnjavaju kako je u toj ranoj govornoj fazi rječnik malen, a želja da se o svemu govori velika, pa djeca često koriste riječi koje znaju, čak i za sadržaje koje još ne znaju imenovati. To obilježje ranoga govornog razvoja naziva se prekomjerno proširivanje ili uopćavanje karakteristično za dječji semantički razvoj (Vasta i sur., 1998). Kategorije za svrstavanje pojedinog predmeta u djece uže su ili šire nego u odraslih govornika pa će tako npr. i lav i tigar za dvogodišnje dijete biti *maca* ili *mijau*, a sve što je okruglog oblika bit će *lopta* (Kuvač, Mustapić, 2003).

Kod usvajanja novih riječi najprije dolazi do usvajanja na razini njihova razumijevanja, a potom i na razini njihove proizvodnje. Dijete je od najranije dobi uronjeno u jezičnu okolinu i uključeno u epizode združene pažnje³ što mu osigurava prilike za usvajanje značenja riječi te proizvodnju riječi (Popčević, 2022). U većine djece zapažaju se razlike u brzini usvajanja novih riječi i veličini rječnika u određenim fazama rječničkog razvoja. Uočeno je da u periodu u kojem veličina rječnika doseže do 100 riječi raste udio općih imenica i da one prevladavaju u odnosu na druge vrste riječi. One se razumiju ranije, češće se počinju govoriti i izgovaraju se bolje (Vasta i sur., 1998). U sljedećem povećanju rječnika dolazi do porasta glagola u govoru, a kad se rječnik sastoji od 400 i više riječi, javljaju se zatvorene ili gramatičke vrste riječi (pomoćni glagoli, zamjenice, upitne riječi, prijedlozi, veznici) (Popčević, 2022). Promjene u zastupljenosti pojedinih vrsta riječi važne su zbog

³ Združena pažnja znači da dijete združuju svoju pažnju s pažnjom odrasloga na istom objektu te je ovladalo načinima kako usmjeriti pažnju odrasloga na željeni objekt (Ljubešić, 2012).

povezanosti s razvojem drugih jezičnih sastavnica. Kako navodi autorica Popčević (2022), smatra se kako je rani rječnik temelj razvoja djetetovih gramatičkih sposobnosti – promjene u veličini i sastavu rječnika uvjetuju gramatički razvoj.

Prema Apel i Masterson (2004), izbor riječi koje dijete u ovom razdoblju govorno-jezičnoga razvoja koristi ovisi o nekoliko čimbenika. Prvi je od njih okolina. Riječi koje djeca rabe bit će one koje se rabe u djetetovu okruženju, koje se odnosi na njegovu kuću, ukućane, vrtić i slično. Tijekom faze od jedne riječi bebe izgovaraju riječi koje nisu toliko apstraktne i kompleksne – primjerice, rabe bit će glagole *trči* i *jedi*, ali vjerojatno neće koristiti riječi *misli* i *pazi*. U djetetovu rječniku ovoga razdoblja osim imenica, odnosno imena ljudi i naziva predmeta, djeca rabe jednostavne glagole koji se odnose na uobičajene radnje, npr. *piti* ili *ići*. Djeca se u ovom periodu služe društvenim i situacijskim riječima kako bi opisale trenutne okolnosti, kao što su *pa-pa*, *nema* i *još*. Neka djeca, navode Apel i Masterson (2004), upotrebljavaju opisne riječi (*vruće*, *lijepo*), a jedna od najčešćih ranih riječi upravo je riječ *ne*.

3.1.3. Razvoj gramatike od 18. do 24. mjeseca

Gramatika uključuje poredak riječi, sklanjanje i sprezanje te naglašavanje (Vasta i sur., 1998). Jezični je sustav instrument pomoću kojeg dijete izražava svoje potrebe i želje. U ovoj dobi, djeca počnu proizvoditi skupine glasova koje odrasli prepoznaju kao riječi. Karakteristika je tih prvih riječi odnosno holofraza da dijete ne imenuje njima samo neki predmet, osobu ili situaciju, nego izražava i svoj odnos prema njima. Djeca se neko vrijeme zadržavaju na toj holofrastičnoj fazi upotrebe jezika. Iskazi djece u toj dobi maksimalno su informativni u kontekstu u kojem se pojavljuju - ako dijete želi bananu, vjerojatno će reći *banana*, a ne *hoću*. Ako mu se ponudi banana, a ono je ne želi, odgovor će najvjerojatnije biti *ne*. Takav je iskaz maksimalno informativan sa stajališta djeteta, bez obzira na ograničene jezične mogućnosti djeteta te dobi (Vrsaljko i Paleka, 2018). U dobi od oko 18. do 24. mjeseca života djeteta započinje razdoblje prvih slaganja riječi odnosno razdoblje uporabe dvočlanih iskaza – telegrafski govor. Njime izriče pokazivanje ili imenovanje, zahtjev, negaciju, posjedovanje, pitanje. Kombiniranjem dviju riječi u rečenicu sve je češća uporaba morfoloških nastavaka u dječjem govoru (Blaži, 2003).

Imperativ, uz 3. lice jednine prezenta i infinitiv, pripada glagolskim oblicima koje čine jednostavniji morfemi pa se time može objasniti visoka zastupljenost imperativa u ranom govoru (Bošnjak Botica, 2016).

Razvedenost morfologije u hrvatskome jeziku nudi djetetu veliki broj mogućih odabira sufikslnih morfema za iskazivanje istoga oblika. Stoga je njihovo usvajanje zahtjevnije, a mogućnost pogreške veća (Blaži, Vancaš, Kovačević, 2001). Pretpostavka je da djeca prvo usvajaju pojedinačne primjere riječi te zatim primjenjuju pravila, a upravo na taj način dolazi i do poopćavanja morfoloških pravila te odstupanja karakterističnih za rani dječji rječnik. Primjerice, kada jednom nauči koji mu morfem treba za koje lice ili vrijeme, padež ili broj, to će pravilo poopćiti i primijeniti ga na idućem glagolu ili imenskoj riječi. Pravila za jednu paradigmu, djeca će primjenjivati na sve (Bošnjak Botica, 2016).

Kod ranog usvajanja glagolske i imenske morfologije, djeca najprije moraju analizirati strukturu riječi koju su čuli, prepoznati što je osnova, a što afiks, pridružiti im odgovarajuća značenja i tek tada ih početi rabiti u novim kombinacijama. Upravo je to preduvjet stvaranja fleksijske morfologije odnosno stvaranja oblika riječi, npr. *mama, mame, mami; volim, voliš, voli*. U takvim flektivnim jezicima kao što je hrvatski djeci treba otprilike nekoliko mjeseci da počnu na osnovi riječi stvarati različite oblike. Dakle, djeca će postupno tijekom jezičnoga razvoja postati svjesno postojanja različitih paradigmi. (Bošnjak Botica, 2016). Učestaliji padežni oblici (nominativ, genitiv i akuzativ) ranije se usvajaju, a od broja prevladava jednina, a oblici za množinu se javljaju kasnije (Blaži, Vancaš, Kovačević, 2001).

Nakon završene druge godine života, a neka djeca i ranije, dolazi do proširivanja dvočlanih rečenica na više riječi različitih vrsta – počinju se rabiti osobne zamjenice, pridjevi, pomoćni glagoli, veznici, prijedlozi i prilozi. Kada dijete počne uključivati sve više gramatičkih oblika u svoj govor, važno je primjereno reagirati i podržati dijete u nastojanjima da se izražava tako da proširuje, preinačuje ili postavlja pojašnjavajuća pitanja (Vasta i sur, 1998).

3.1.4. Razvoj komunikacije od 18. do 24. mjeseca

Dijete ove dobi napreduje u svim aspektima govora, ali i u društvenim jezičnim vještinama. Rana komunikacija razdoblje je u kojem se usvajaju vještine koje omogućavaju proces razmjene obavijesti: slanja poruka i odgovaranja (Ljubešić, Capanec, 2012). Dijete razumije da kontakt očima znači da nas osoba s kojom razgovaramo sluša, pa tako možemo čuti „Mama, gledaj me!“ ako smo zaposleni i nešto drugo radimo dok nam se dijete obraća (Apel, Masterson, 2004). Stoga možemo zaključiti da se razvoj jezika ne može promatrati

samostalno, već se moraju uzeti u obzir i druge vrste razvoja te dječji pokušaji da odgonetnu društvenu sredinu oko sebe (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Pragmatika je disciplina koja se usmjerava na način uporabe stečenog jezičnog znanja u komunikaciji, odnosno na jezično djelovanje. Tri su glavna aspekta u ranom pragmatičkom razvoju: razvoj komunikacijskih funkcija odnosno porast sposobnosti da se dijete jezikom služi za sve veći broj svrha (za zahtjev, pozdrav, obećanje, konstataciju, pitanje i sl.). Slijedi način kako dijete odgovara na komunikaciju, odnosno kako razumije druge u komunikaciji i kako reagira. Treći je aspekt razvoja način kako dijete sudjeluje u interakciji i konverzaciji (djetetova vještina izmjene uloga u razgovoru). Razvoj ovih pragmatičkih sastavnica komunikacije međuovisan je s djetetovim lingvističkim, kognitivnim i socijalnim razvojem (Ljubešić, 2001).

Proces slanja poruke jedna je od ključnih sastavnica komunikacijskog procesa jer poruka posreduje da komunikacijska namjera jednog sudionika stigne do drugog sudionika. Intencijska (namjerna) komunikacija ona je u kojoj određeno ponašanje ima jasan, svjestan cilj izazvati određenu promjenu u socijalnoj okolini javlja se krajem prve godine života. Dijete može ustrajati u tom ponašanju dok ne postigne željeni učinak (Ljubešić, Cepanec, 2012).

Djeca komuniciraju za različite komunikacijske funkcije - traže pomoć, ponavljanje radnje, odbijaju nešto što ne žele, traže objašnjenje, pozdravljaju, komentiraju i sl. Komunikacijske svrhe mogu se svrstati u imperativne i deklarativne. Imperativne funkcije djeca koriste kada nešto trebaju – npr. kada žele ostvariti svoj cilj tj. usmjeriti ponašanje odrasle osobe, a deklarativnim funkcijama dijele iskustva s partnerima u komunikaciji, odnosno žele da odrasla osoba obrati pažnju na nešto u okolini s ciljem razmjene iskustava ili informacija o tome (Ljubešić, Cepanec, 2012).

Geste pripadaju neverbalnim komunikacijskim sredstvima. Napretkom u jezično-govornom razvoju, udio gesta u komunikaciji smanjuje se, premda se i tijekom druge godine života može uočiti uporaba deiktičke geste. Ona služi kao “nadopuna” za izražavanje prvih semantičkih kombinacija koje su prethodnica kombiniranju riječi (npr. dijete pokaže prstom prema keksu i kaže: “Papati.”) (isto).

4. Prikaz istraživanja

U ovome radu prikazan je slučaj jezičnoga razvoja djeteta, moje kćeri Barbare, u dobi od 18. mjeseca do 24. mjeseca života. Bilježila sam tijekom njezina jezičnoga razvoja metodom dnevnika zapisa. Svakodnevno sam zapisivala što je dijete izgovaralo i na koji je način komuniciralo, ovisno o mogućnostima. Dakle, šest sam mjeseci (od siječnja do srpnja 2022. godine) vodila dnevnik njezina usvajanja jezika. Pretpostavka je bila da će dijete imati očekivan, uredan jezični razvoj s obzirom na dotadašnji uredan tijekom ranoga jezičnog usvajanja. Cilj pojačanog, intenzivnog praćenja djetetova jezičnoga razvoja u dobi od 18. do 24. mjeseca bio je iscrpan uvid u tijekom jezičnoga usvajanja toga razdoblja, njegovih očekivanih karakteristika i obilježja, ali i specifičnosti te odstupanja, kao i usporedba Barbarina napretka s očekivanim razvojem opisanim u radu. Barbarin glasovni, rječnički, gramatički i komunikacijski razvoj u promatranome razdoblju međusobno su povezani i neodvojivi, no zbog preglednosti se o usvajanju svakoga od tih četiriju aspekata govori zasebno.

Barbara Čehil rođena je 7. 7. 2020. godine u 41. tjednu prirodnim putem iz uredne trudnoće. Četvrto je dijete u obitelji. Na rođenju je bila teška 4120 g, a dugačka 52 cm. Apgar je bio 10/10. Dijete se nastavilo uredno razvijati i napredovati sve do 7. mjeseca života kada je primijećeno da se ne rotira s boka na bok što je očekivana radnja u motoričkome razvoju. Na preporuku pedijatrice djevojčica je poslana na pregled k fizijatru. Tamo je ustanovljen usporen motorički razvoj te je savjetovano intenzivno i višekratno vježbanje. Ono je vrlo brzo pokazalo učinak te je Barbara tek s malim zakašnjenjem nastavila usvajati očekivane motoričke obrasce – propuzala je s 11, a samostalno prohodala sa 17 mjeseci. Daljnja se motorika razvija uredno. Faza predjezične komunikacije bila je uredna, a prva riječ sa značenjem pojavila se oko 10. mjeseca života (*vau-vau*).

4.1. Metodologija istraživanja

Do opisa djetetova jezičnoga razvoja doći će se analizom prikupljenih jezičnih podataka. Građa je prikupljana dnevnikom metodom – zapisivanjem djetetova spontanoga govora u interakciji s okolinom od 7. 1. 2022. do 7. 7. 2022., u razdoblju od djetetove dobi od

1 godine i 6 mjeseci do 2 godine. Barbarin govor analiziran je prema aspektima jezičnoga razvoja, a prema Starc i sur. (2004) to su:

1. glasovni (fonološki) razvoj
2. rječnički (značenjski/semantički) razvoj
3. razvoj gramatike
4. komunikacijski (pragmatički) razvoj

Izostavljen je razvoj znanja o jeziku odnosno metalingvistička svijest koja još nije prisutna u ovoj promatranjoj dobi.

Odabrana je metoda studije slučaja kako bi se detaljnom analizom aspekata jezičnog razvoja na temelju dnevnčkih zapisa dubinski pristupilo istraživanju vremenski određenog, ali po svojim karakteristikama osobito značajnog šestomjesečnoga razdoblja jezičnoga usvajanja kod jedne djevojčice.

4.2. Rezultati istraživanja i rasprava

4.2.1. Analiza glasovnoga (fonološkoga) razvoja

U Barbarinu glasovnom razvoju od 18. mjeseca života mogu se primijetiti odstupanja karakteristična za tu dob. Analizom dnevnčke građe, primijećena je uporaba fonoloških procesa, a jedan je od njih zamjenjivanje glasova i slogova onima koji djetetu olakšavaju izgovor. Tako Barbara izgovara *bagaga* umjesto *banana*, a *bombon* traži riječju *baba*. Nadalje, zamjenjivanje suglasnika zamijećeno je u riječima *jeka* (seka), *Kaua* (Karla), *tep* (čep), *nama* (sama), *Inana* (Ivana), *papaua* (papala), *kapaua* (kapala), *udela* (uzela), *pija* (prva), *tekajte* (čekajte), *maji* (mali), *namo* (tamo), *jepec* (leptir), *pjeja* (pčela), *dokovo* (gotovo), *jakije* (jače), *uozu* (rozi), *pouako* (polako), *jezala* (rezala), *meta* (mesa), *noma* (doma), *ideć* (ideš), *deko* (zeko). Kod izgovora riječi *zub* početni glas *z* zamjenjuje glasom *ć*, a u ostalim primjerima glas *ć* obično zamjenjuje glasom *t* - *iti* (*ići*). Idući prema dobi od 24 mjeseca, artikulacija se poboljšava u većini riječi, a prisutna su i previranja pri izgovoru, pogotovo kod trosložnih riječi kada se pri izgovoru izmjenjuju sva tri sloga (npr. u riječi *gotovo*).

Kod vrlo frekventne riječi *još* uporaba je u promatranome razdoblju dvojna – ponekad je djevojčica izgovori *još*, a ponekad *joć*. Za sestrama ponavlja riječ *brzo* kao *bdo* zamjenjujući unutarnje glasove. U dobi 1;8 izgovara *kika* umjesto *kiša*.

S navršениh 1;11 Barbara prestaje rabiti uzvik *vau-vau* umjesto imenice *pas*, pa tada počinje izgovor koji se realizira kao *pać*. Već s navršene 2 godine počinje izgovarati *pas*. Riječ *dolje* Barbara tijekom cijeloga promatranoga razdoblja izgovara reduplicirajući početni slog (*dodo*). U dobi 2;0 počela je izgovarati *dolje*.

U promatranome razdoblju jasno se ističe izostavljanje glasova radi lakšeg izgovora. S 18 mjeseci jedna je od češćih riječi *daj*, ali ju Barbara tada izgovara bez završnog suglasnika – *da*. Već nakon nešto više od tjedan dana, *da* postaje *daj*. Budući da su u Barbarinu životu prisutne tri sestre, riječ *seka* vrlo je frekventna i nalazi se među njezinim najranije izgovorenim riječima. Za sestru kaže *ea* umjesto *seka* još prije početka dnevnika, u dobi 1;4, a nakon 1;6 počinje zamjenjivati početni glas *s* glasom *j* (*jeka*). Prema oponašanju zečjega skakanja Barbara je jedno vrijeme od dobi 1;6 uzvikom imenovala zeca, ali je umjesto očekivanoga *hopa* zeca nazivala *pa, pa*, izostavljajući početni slog. Na ovo imenovanje vjerojatno je utjecaj imala rado slušana pjesmica čiji stihovi glase: „Zeko hop, zeko hop, zeko hop“. Iz dnevnika je vidljivo da uz ovaj način izgovora supostoji i izgovor sa zamijenjenim prvim glasom (*deko*), ali ipak je češći izgovor *pa, pa*, praćen često gestom oponašanja - poskakivanjem tijela. U dobi 1;7 iz dnevnika je vidljivo da je izgovaranje uzvikom prošireno dodavanjem još jednog glasa (*opa, opa*) čime se izgovor približava očekivanome *hopa*. Riječ *ručak* djevojčici je posebno izazovna, pa s 1;10 uspije izreći *ukać*, a s 2;0 kaže *ukas*. Riječ *papuća* Barbara izgovara kao *papa ili papi* izostavljajući zadnji slog. U nekim slučajevima dolazi do zamjene glasa *č* glasom *t* (*paputa*). Iz dnevnika se saznaje kako na poticaj da ponovi *papuća* Barbara kaže *papu*.

Primjeri izostavljanja glasa, više glasova ili slogova na početku riječi nalaze se u dnevniku u ovim riječima: *mion* (*kamion*), *ana* (*rana*), *oć* (*nos*), *uti* (*žuti*), *uk* (*vuk*), *mije* (*smije*), *eka* (*seka*), *opa* (*lopta*), *aće* (*hlaće*), *oda* (*voda*), *ove* (*zove*), *ono* (*zvono*), *oni* (*zvoni*), *nam* (*znam*), *ava* (*glava*), *emi* (*spremi*), *inke* (*palaćinke*), *ina* (*svinja*), *lade* (*ćokolade*), *eba* (*zebra*), *eće* (*peće*), *ata* (*vrata*), *isi* (*nisi*), *uće* (*vruće*), *uce* (*sunce*), *ino* (*fino*), *iši* (*briši*), *osi* (*nosi*), *ova* (*sova*), *koći* (*skoći*), *tvoji* (*otvori*), *ubić* (*zubić*), *uke* (*ruke*), *itaš* (*ćitaš*), *ibi* (*svrbi*), *tvoji* (*zatvori*), *uši* (*suši*). Vidjevši kako sestra Katarina spava, kaže: „Kata, pa“ izostavljajući zadnji slog.

Na početku promatranoga razdoblja imenicu *hlaće* Barbara je izgovarala *aće*, a do kraja razdoblja dolazi do pravilnoga, umekšanoga izgovora *hlaće*. Imenica *balon* tijekom

ovoga razdoblja konstantno je izgovarana u genitivu, no bez prva tri glasa. Njih je dijete zamijenilo dugouzlaznim izgovorom (*ona*). U riječi *kolač* uočen je dvostruki izgovaranja – ponekad se realizira *olac*, a ponekad *ač*. U svakom se slučaju izostavlja dio početnih glasova. Često izgovarani uzvik *am* pri kraju druge godine postaje *njam*. Dugoočekivano je bilo izgovaranje imena vlastite sestre Lucije koja je u dobi 1;6 od *jeka* (seka) postala *Uca*, ubrzo zatim *Ucia*, a u dobi 2;0 *Lucija*. Izgovor glasa *l* u djevojčice Barbare specifičan je jer se prije navršene 2. godine povremeno javlja, čisto, ali umekšano, iako se u toj dobi on još ne predviđa. U nekih je glagola taj izgovor gotovo pravilan (*egala* – legla, *agala* – slagala), a u nekih je zamijenjen odnosno umekšan glasom u (*kakaua* – skakala), odnosno dolazi do nečujne realizacije glasa. U izgovoru glagola *izvoli* dolazi do zamjene glasa *l* glasom *j* kao što je i uobičajeno za tu dob (*voji*). Kada traži pomoć, od dobi 1;6 više „Mogi!“ u značenju *pomogni*, a s 1;10 to se mijenja u „Mogni!“.

Izostavljanje suglasnika u sredini riječi vidljivo je kod primjera izgovora *koke* umjesto *kocke*, *pak* umjesto *park*, *maka* umjesto *mačka* te *uta* umjesto *usta*. U dobi 1;10 *maka* postaje *makna*, a mjesec dana kasnije *matna*, dakle, glasovi se više ne izostavljaju nego supstituiraju i bliže pravilnom izgovoru. Što se tiče često korištenih odjevnih predmeta, majicu djevojčica naziva *ma*, a tajice *te* izostavljajući više slogova iz riječi, kao i u riječi *zvijezda* koju pojednostavi *zeza*. U dobi 1;7 djevojčica prvi put izgovara svoje ime – *Baba*, a nakon nekoliko dana dolazi do širenja izraza s karakterističnim izostavljanjem i zamjenjivanjem glasa *r* u ovoj dobi (*Babaj*).

U sljedećim riječima dolazi do izostavljanja u sredini riječi: *kuk* (kruh), *meko* (mlijeko), *bak* (bljak), *paua* (plava), *amo* (ajmo), *opa* (lopta), *umi* (uzmi), *kotica* (koštica), *duga* (druga), *jet* (cvijet), *daga* (draga), *bakon* (balkon), *bisaj* (briši), *gedaj* (gledaj), *mamuna* (majmuna), *pače* (plače), *keka* (keksa), *maki*, (makni), *uce* (sunce), *beži* (bježi), *bavo* (bravo), *pak* (pauk). I u ovoj kategoriji omisija u sredini riječi primjećuje se raznolikost realizacija glasa *l* u glagolima: *gedala* (gledala), *pakaje* (plakala), *odaja* (hodala), *opala* (oprala), *edala* (rezala), *otala* (ostala), *igala* (igrala), *izoji* (izvoli).

U dobi 1;11 često slušana pjesmica bila je ona o Africi, pa je ta riječ ušla u Barbarin rječnik. Kod nje je uz izmjenu glasova *p* i *f* u sredini riječi došlo i do dodavanja glasa *j* na početku riječi (*Japika*), uz uobičajeno izostavljanje glasa *r*.

U nekoliko riječi iz dnevnika dolazi do supstitucije i izostavljanja istovremeno pa tako Barbara izgovara *oć* (*nos*), *kuk* (*kruh*), *paua* (*plava*), *jepa* (*lijepa*), *edala* (*rezala*), *metec* (*mjesec*), *gak* (*gah*), *ina* (*svinja*), *ice* (*srce*), *toko* (*visoko*), *tikec* (*striček*), *kakaua* (*skakala*).

Što se tiče distorzije, istaknula se bilješka iz dnevnika (10.1.2022.): „Barbara

pokazuje na čašu, uzima ju i govori *tata*, ali malo umekšano, pa mi treba vremena da shvatim da to znači *čaša*. Kad ponovim *čaša*, ona se oduševljeno nasmije – vidi da sam je shvatila.“ Kasnije istoga dana: „Na poticaj ponovi moje *tata – tata*, a poslije čisto ponovi *čaša – čaša!*“ Isti dan nalazim i primjer koji oslikava određenu nesigurnost pri artikulaciji: „Gledajući kroz prozor Barbara kaže *a-ato* (auto). Iznenadim se jer je to prvi put da izgovori *auto*. Pitamo je da kaže auto, ali ona odgovara *brrr-brrrr*.“

Primjer uvježbavanja glasova iz dnevnika (11.1.2022.): „Igrajući se s 18 mjeseci s drvenom jabukom, izgovori *baka*, a zatim *bagaka*. Sljedeći dan vidi sliku jabuka i govori *bagaga, bagaga*, kako inače naziva *bananu*. Kažem *jabuka*, a ona ponovi *baka*.“

Za uvježbavanje izgovora postoji primjer iz dnevnika kada u dobi 1;6 djevojčica ponavlja slogove i različite kombinacije slogova: „Barbara ponavlja nove kombinacije slogova – *pa-ta, pa-ta*, kao da brblja. *A-ta-ta, vo-do-vo*, a kasnije *ma-da-ba, ma-da-ba*, u različitim kombinacijama ponavlja nekoliko puta. *Ma-ma, ma-ma, ma-ma* – više kada nešto jako želi. *Pu-ta, pu-ta, mama, puta*.“ Također u dobi od 1.6 djevojčica Barbara hodala je po stanu i ponavljala: *Ka-ku-ku, ka-ku-ku*. Tijekom jednog drugog dana ponavljala je *bkabkabka*.

Izostavljanje glasova na kraju riječi nalazi se u dnevniku nešto rjeđe, pa tako *bus* izgovara *bu*, a *daj da*, iako je napredak u izgovaranju vidljiv vrlo brzo.

Dakle, u Barbarinu su govoru uočena odstupanja u izgovoru glasova i riječi, odnosno prilagodbe govora karakteristične za djevojičinu dob – omisije glasova i slogova, posebice likvida (*draga – daga, gledaj – gedaj*), distorzije glasova (*izvoli – izoji*) te supstitucije (*sama – nama*). One se smanjuju porastom dobi, što je vidljivo nakon navršene 2. godine kada govor postaje sve jasniji i razgovjetniji, no u promatranome razdoblju su gotovo stalni.

4.2.2. Analiza rječničkoga (značenjskoga/semantičkoga) razvoja

U dnevničkim zapisima koji prate razvoj Barbarina govora, od 18. se mjeseca života primjećuje nagli porast novih riječi naspram dotad usvojenih pojmova. U šestomjesečnom govoru primijećeno je da dijete najčešće koristi imenice koje označavaju osobe i predmete iz njezine okoline. Dakle, sadržajno su te riječi vezane uz rutine kojima je Barbara svakodnevno izložena. Iz kategorije ljudi najčešće imenice koje se pojavljuju u dnevniku jesu *mama, tata, eka* (seka) i *deda* (djed) jer su to osobe s kojima dijete živi. Često se znalo dogoditi, kako svjedoče i dnevnički zapisi, da Barbara spontano nabraja članove svoje obitelji, obično prije spavanja: *mama, tata, eka, eka, Kata*. Glagoli i ostale vrste riječi postaju češći nešto kasnije, kada se dijete približava dobi od 2 godine.

Imenice su najčešća vrsta riječi koje dijete rabi. Katarinu odnosno Katu počela je ranije imenovati zbog lakoće izgovora, a Lucija i Marija duže su vrijeme nazivane *eka*. Među vrlo čestim nazivima osoba još su *baka*, *teta*, *uko* (ujko) te imena sestrih prijateljica: *Gita*, *Ita* (Rita), *Nika* te prijateljica iz vrtića *Kaja* (Klara). Hrana je sljedeća kategorija iz koje potječe najveći broj imenica u djetetovu rječniku. Tako u dnevniku nalazimo imenovanja za *bagagu* (bananu), *babu* (bombon), *odu* (vodu), *čašu*, *bagaku/bajaku/baku* (jabuku), *agagu* (jagodu), *meko* (mlijeko), *kuk* (kruh), *med*, *teto* (tjesteninu), *muti* (smoothie), *koticu* (košticu), *gak* (grah), *ladu* (čokoladu), *telu* (Nutellu), *keka* (keks) itd.

Još prije navršenih godinu dana uzvicima je nazivala mnoge životinje iz slikovnica, a najčešće su pas (*vau-vau*), krava (*muuu*), janje (*baaa*), kokoš (*ko-ko*, *koka*), žaba (*ke-ke*), buba, zeko (*deko*), vrana (*ga-ga*), golub (*gu-gu*), mačka (*maka*), lav, gepard, tigar (*grrrr*), svinja (*ina*), medo, panda (*pada*), vuk (*uk*).

Česti objekti iz djetetove okoline učestalo se ponavljaju u Barbarinu rječniku. Kad god ih uoči, imenuje ih: *nina-nana* (ljuljačka), *oko*, *uta* (usta), *uke* (ruke), *teto* (svjetlo), *beba*, *gava* (glava), *kosa*, *ubić* (zubić), *papa* (cipela/papuča), *koke* (kocke), *brrr-brrr/ato* (auto), *pepa* (Peppa), *zeza* (zvijezda), *metec* (mjesec), *uuuu* (vjetar), *kika* (kiša), *pak* (park), *mion* (kamion), *ana* (rana), *te* (tajice), *ma* (majica), *hače* (hlače), *opa* (lopta), *tep* (čep), *bakon* (balkon). Primjer iz dnevnika, dob 1;6 (14. 1. 2022): „Gleda kroz prozor i kaže *teta*, a zatim mi se obrati: „Mama, aaa, *teta*!“ Promatrajući dalje kroz prozor, poviče *vau-vau* kada ugleda psa.“

U dobi 1;6 sjedajući u hranilicu, izgovara *papa* u značenju jesti, što je jedan od češće rabljenih glagola u govoru. U Barbarinu govoru zamjećuje se nešto manje glagola nego imenica. Prva uočena holofraza iz dnevnika na samom je početku zapisa u dobi 1;6: „Popije sok i kaže „Još!““, a kad sam tražila da ponovi, govori „Mama!“ i pokazuje na sok. Kada želi još soka, pruža ruku i kaže „Da, da!“ (daj, daj) te se oblizuje govoreći *nja-nja*“. U ovom slučaju riječi *još*, *mama* i *daj* nose značenje cijele rečenice. Još jedan primjer iz iste dobi: „Sama pokušava obuti papuče i smije se te pokušavajući ponavlja *papa*. Kad ne uspije, kaže „Tata!“ dok tata stoji pored nje. Nakon još nekoliko samostalnih pokušaja, opet zove tatu u pomoć.“ Na početku promatrane dobi vrlo je česta holofraza *daj*, pa u dobi od 1;6 djevojčica pokazuje na palačinke i govori „Da!““. Ako joj ne dam odmah, viče „Mama!““. U dnevniku promatrane djevojčice pregršt je holofrastičnih iskaza, najčešće s riječju *mama*, kada želi da joj majka nešto doda ili da pogleda ono što joj je u tom trenutku važno. Ta se riječ mogla protumačiti ovisno o situaciji, intonaciji, raspoloženju i sl. Barbara se vrlo spretno koristila holofrazama kako bi dobila ono što želi, primjerice: „Piti!““, „Još!““, „Am-am!“ kada želi jesti,

„To“ uz pokazivanje prstom, „Vana“ kada želi izaći iz hranilice, „Pak“ kada želi u park, „Nama!“ kada želi samostalno obaviti kakvu radnju i slično.

Ubrzo dolazi do prijelaza na telegrafski govor, ali često u govoru supostoje i holofrastični iskazi. Vrlo su se brzo pojavili i višečlani iskazi te se sve ove govorne pojave u šestomjesečnom razdoblju djevojčičina govora izmjenjuju. Pri kraju dobi od 1;6 dijete mi pokazuje olovku i govori *vau-vau* zahtijevajući da joj nacrtam psa, ali već u dobi 1;7 u dnevniku se nalazi primjer kada čuvši pse kako laju Barbara kaže: „Bdo (brzo), vau-vau!“ te ih krene gledati kroz prozor. Nekoliko dana kasnije pojavljuje se duža rečenica. Kada tata i sestra odlaze van iz stana, Barbara izgovara: „Tata pa-pa eka.“ u značenju tata i seka su otišli. U dobi 1;9 učestale su rečenice poput „Mama, mogni! (pomozi) i „Mama, buba (boli)“. Poznavajući rutinu popodnevnog odlaska u park, često nakon popodnevnog odmora govori: „Nana, pak.“ (Ljuljačka, park). U dobi 1;11 izgovara rečenicu od šest riječi. Nakon pada po stepenicama pitam ju je li danas pala na stepenicama, a ona odgovara: „Da, pepala, pače, pala, baka, mama“, prepričavajući tako cijeli tijek događaja – da je pala, da se prepala, plakala, i da su tamo bile baka i mama i pomogle joj. Nakon nekoliko dana sjetila se toga događaja koji se zbio kod bake, da je plakala i pala te rekla: „Bake pakaje, pala.“

U dobi 1;7, primjećujem i zapisujem da svako voće i povrće Barbara imenuje kao *bagaga*, što pripada karakterističnom uopćavanju.

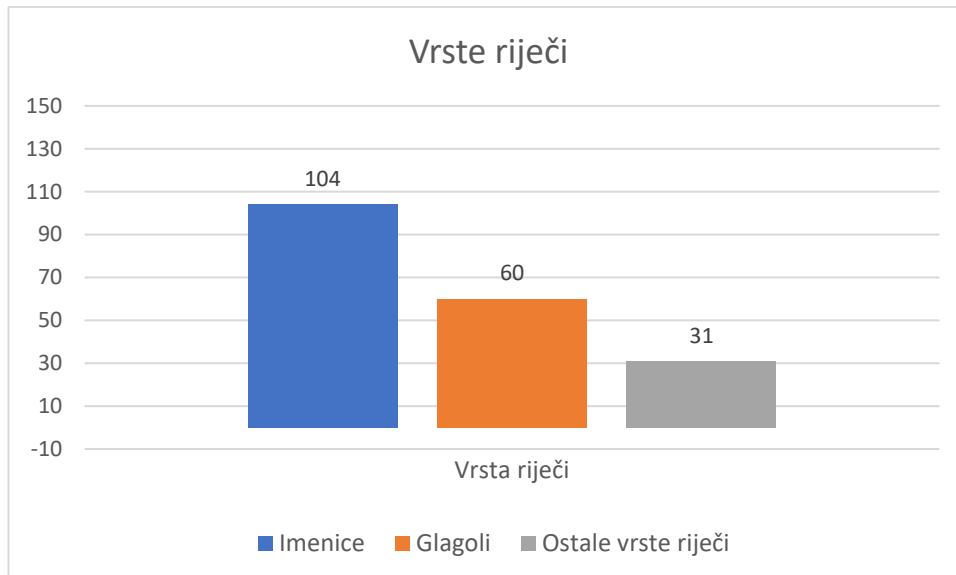
Barbara u dobi 1;7 počinje koristiti i zamjenice kada nešto želi, primjerice, zapisano je kako kaže *to* i pokazuje prstom na olovku. Uočena je upotreba još jedne zamjenice – u dobi 1;8 tražeći keks Barbara kaže: „Mama, ja!“ Prema dobi od 2;0 prepoznaje svoje i tuđe stvari i upotrebljava posvojne zamjenice.

U dobi 1;11 dijete izgovara rečenicu „Paje je“ u značenju Palo je. Također, u toj dobi počinju se pojavljivati oblici glagola sa završnim morfemom *-je*. Donoseći mi slikovnicu, dijete kaže *jitaje* u značenju čitaj mi ili čitati, a donoseći mi olovku izgovara *pitaje* (pisati). Takvih je primjera sve manje kako se Barbara bliži dobi od 2;0 odnosno sve je primjetnija pravilnija uporaba glagola. Kada želi gledati psa, kaže: „Pać gedala“ (pas gledala). Pokazujući na kruh kaže: „Mama, edala“ (mama rezala).

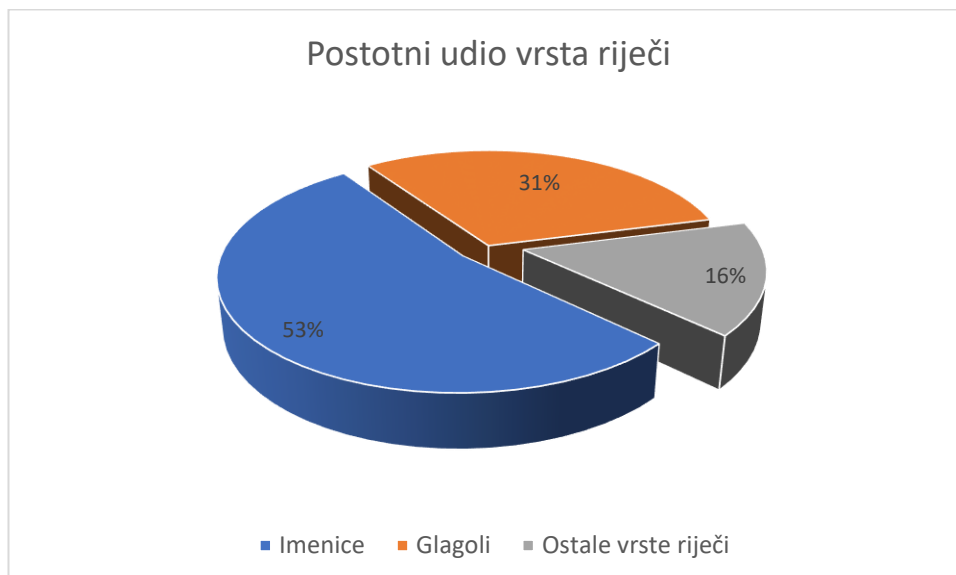
Dijete je u dobi od 1;11 počelo reproducirati pjesmice koje su se često slušale, pa tako pjeva pjesmu Afrika: *Buba ove nac* (Bubanj zove nas) i *Tata, tata, tatarata... Sve je uhuhu*.

Ukupan fond riječi koji je djevojčica izgovorila u šestomjesečnom razdoblju iznosi 195 riječi. Od toga, 104 riječi su imenice, 60 riječi su glagoli, a 31 riječ podrazumijeva veznike, priloge, prijedloge, pridjeve, brojeve i čestice. Na početku promatranog razdoblja

djevojčica je imala fond riječi od oko 30 riječi. Tablica s popisom sveukupnoga fonda riječi nalazi se u Dodatku.

Slika 1. Barbarin rječnik po vrstama riječi (u dobi od 1 godine i 6 mjeseci)

Slika 2. Postotni udio Barbarina rječnika po vrstama riječi (u dobi od 1 godine i 6 mjeseci)

4.2.3. Razvoj gramatike

Na početku dnevničkih zapisa zapisano je kako mi je Barbara davala kartu u ruku i izgovarala dugo *iiii*, oponašajući intonaciju riječi *izvoli* (od silazne do uzlazne), što vjerojatno potječe iz govora usmjerenog na dijete. Ima još nekoliko primjera u kojima dijete intonacijom nadoknađuje nemogućnost pravilnog izgovora riječi. Kada nekome u obitelji nešto dodaje, kaže *eda* u značenju *evo ga*, naglašenom intonacijom od uzlazne do silazne. Također, promjena intonacije služi i za izražavanje emocija. U dobi 1;7 bacila je hranu na pod. Na to sam se naljutila, a dijete je, uočivši moju reakciju, nižom intonacijom rekla *mama*, umiljavajući se, kao da se željela ispričati. U istoj dobi izgovara *mama*, a intonacijom i gestom pokazuje da ne zna gdje su joj cipele, stavljajući ruke sa strane. Isto tako upitnom intonacijom pita *deda* i ispruži ruke u stranu, izražavajući da ne zna gdje je otišao djed.

Još u razdoblju prije početka vođenja dnevnika jedno od najčešćih pitanja koje je Barbara izgovarala bilo je „Ta to?“ i „To to?“, pokazujući na slike i stvari oko sebe. Počinje razumijevati da svaka riječ ima svoje značenje te se počinje interesirati za nazive predmeta u svojoj okolini. S 18 mjeseci pitanje „Što je to?“ izgovara kao „Ta je to?“. Cijelim je dnevnikom prožeto to pitanje, a nailazim i na bilješku kako ponekad ono zvuči kao da pita „Kaj je to?“ s obzirom da se u obitelji često koristi zagrebački govor.

Djevojčica u dobi 1;7 počinje rabiti zamjenicu *to* kada bilo što pokazuje, a to je pokazivanje popraćeno gestom pokazivanja prstom. U dobi 1;9 počinje koristiti zamjenice *ja* i *ti*. Kada nešto želi i zahtijeva, ponavlja *ja, ja!* Pokazujući dijelove majčina lica, nabraja *uta* (usta), *oko*, no obrvu ne zna imenovati pa kaže *ovo*. U dobi 1;11 pojavljuju se posvojne zamjenice *moja* i *moje* u pravilnoj gramatičkoj uporabi. U dobi od 2 godine promatrajući šalice koje serviramo na stol, Barbara nabraja i pokazuje: *mamina, tatina, moja. Moje* se pojavljuje u holofrazi kada želi naglasiti da je neka stvar njezina. Pokazne zamjenice također su u govoru sve češće. U dobi 2;0 birajući sladoled Barbara kaže: „Da, taj!“ Birajući slagaricu koju će slagati, izreče *ovo*. Kako se bliži dobi od 2 godine, Barbara sve više prati vlastite radnje govorom upotrebljavajući imenice, glagole i zamjenice: „Opa, to, umi!“ („Lopta, to, uzmi!“) – vidi loptu pa ju uzima u ruke. U igri sa sestrom potvrđuje svoju namjeru da će dodati Katarini drvenu prugu, pa kaže: „Dodaj to!“. Dalje u igri želi reći da nastave graditi prugu pa kaže: „Amo to!“ („Hajdemo to!“). S navršene 2 godine pokazuje babuške u igri i govori *taj, taj*, a zatim *ovaj, ovaj*.

Što se tiče glagola, u ovom su razdoblju česti imperativi. Osim gore navedenih, u dnevniku se nalazi još jedan u svakodnevici često korišten imperativni oblik u množini, a to

je *tekajte* (čekajte), očigledan primjer oponašanja govora starijih sestara.. U situaciji kada se djetetu točilo mlijeko, ono se potrošilo. Barbara je to uočila i rekla: „Kupite!“, koristeći množinski oblik. Primjeri imperativnih oblika u jednini su mnogobrojni su u dnevničkim zapisima. Analogijom prema nekim drugim glagolima došlo je do oblika imperativa *bisaj* (*brisaj*) umjesto briši. Pokazujući na etiketu Barbara izgovara *ezaj* (reži). U dnevniku nalazimo i morfološki točne primjere neispravnoga izgovora: *emi* (spremi) kada mi daje četkicu za zube te „Mama, gedaj!“ („Mama, gledaj!“). Držeći sladoled zove: „Mama, tvoji!“ („Mama, otvori!“). Bližeći se 2. rođendanu, djevojčica sve više aktivno prati svaku svoju ili tuđu radnju govorom. Tako nalazimo primjer rečenice: „Ono oni!“ („Zvono zvoni!“) ili „Udela je!“ („Uzela je!“) kad joj je majka uzela loptu. Svi su ovi primjeri dokaz koliko dijete pažljivo osluškuje, a zatim ponavlja sve što se oko nje događa i govori.

Uporaba glagola vrlo je šarolika i morfološka je točnost manja nego u uporabi imenica i zamjenica. Primjer iz dnevnika u dobi 1;6: Nakon što ponovim rečenicu: „Pas skače“, Barbara kaže *kaka, kaka* i tijelom pokazuje skakanje, pomičući se gore-dolje.“ U ovom je primjeru vidljiva primjena nastavka analogijom prema glagolima jednostavnije paradigme. U dobi 1;9 često izgovorena rečenica glasi: „Mama, mogi!“ ili „Mama, mogni!“ Kada nešto padne, izgovori *paje je* (palo je), a u dobi od 2;0 izgovara pravilno *palo je*. Moguće je da prema analogiji s ovim primjerom, krnje perfekte odnosno glagolske pridjeve radne djevojčica izgovara sa završnim *-je* umjesto *-la* (*jitaje* (čitala), *pitaje* (pisala), *pakaje* (plakala), *upije* (lupila). Ovi su oblici ponekad u funkciji imperativa, a katkad u funkciji perfekta ili kondicionala. Još ne dolazi do razlikovanja roda pa se u dnevniku nalazi primjer kada Barbara nakon tatina buđenja izgovara: „Budije, tata!“, obavještavajući me da se tata budio odnosno probudio. Dakle, ovdje bi se radilo o krnjemu perfektu. U dobi 1;11 dijete počinje izgovarati ime bratića Bartola na način Batoje, poopćavanjem prema glagolskim oblicima. Neke glagole djevojčica izgovara sa završnim *-la* odnosno *-ja*, a oni su češći u razdoblju od 20 mjeseci nadalje: *odaja* (hodala) – „Nama (sama) odaja“ i *kupija* (kupila) (*Baka kupija*). U dnevniku postoji i primjer izražavanja prezenta istom analogijom. Barbara u 23. mjesecu života zove cure (sestre) s balkona i govori im da se kupa u bazenu: „Cuje, kupaja!“

U periodu od 22. mjeseca glagoli su sve češće u govornoj uporabi, iako i dalje ograničeni u usporedbi s imenicama. Barbara poboljšanim izgovorom izgovara glagole *edala* (rezala), *utla* (ušla), *udela* (uzela), *egala* (legla), *agala* (slagala), *jedala* (jela), *popela*, *kapala* (pokapala), *iuala* (svirala), *papala*. Prolazeći pored Doma zdravlja gdje je bila na cijepljenju, prisjeća se i govori da ju je ovdje pikala teta: „Pikaua teta!“.

Uporaba prezenta pojavljuje se prije navršene 2. godine. Uz spomenuti primjer *kupaja*, nalazimo nekoliko ostalih primjera u dnevniku. Primijetivši da majka nešto čita, Barbara kaže *itaš* (čitaš). Kada ju nešto svrbi, kaže *ibi*. Izražava svoju želju tako da sestri kaže: „Eka puti Apaš.“ („Seka, pusti Ram sam sam.“). Čuvši zvuk motora izvana, komentira: „Vozi motoj.“ U dobi od 2;0 izgovara rečenicu „Mama, gedaj, tu je“ („Mama, gledaj, tu je“) pokazujući mi da je našla četkicu za zube koju je tražila vičući *zubić, zubić*. U slučaju kada želi još nečega što jako voli, npr. slatkiša, pa joj se kaže da nema, ona uzvraća: „Ima, ima!“

Dijete pri kraju promatranoga razdoblja sve više rabi perfekt u obliku koji nije krnji pa tako vidjevši gumicu za kosu pita: „Ostaja je, jep, di je?“ („Ostala je gumica za kosu, gdje je rep?“). Pojašnjavajući događaj sestrinog pada izgovara: „Pala je, tu, badu!“ pokazujući na svoju bradu. Kada tata ujutro odlazi na posao, Barbara kaže: „Ideš, tata!“ Igrajući se s bebom koja proizvodi zvuk plakanja, kaže *pače* (plače). Iako bi se očekivano infinitiv u ranome govoru trebao pojaviti među prvim glagolskim oblicima, dnevnički zapisi pokazuju da se u Barbarinu govoru nalaze tek ponegdje, i to u dobi 2;0 (*piti boca*). Telegrafski se govor prema navršenoj drugoj godini sve više širi na tri člana, ali ostaje prilagođen rječnik, uporaba uzvika karakteristična za dječji govor (*pa-pa* umjesto *ići van*), a ovdje se nalazi i infinitiv: Barbara zove baku i kaže: „Baka, iti pa-pa!“

U dobi 1;6 Barbara pokazuje na tatinu majicu na sušilu i kaže *tata*. U dobi 1;11 u istoj situaciji, dok majka stavlja rublje na sušilo, djevojčica uočava različito rublje pa nabraja *moje, ekino* (sekino). Kada majka obuva papuče, kaže *mamine*, zatim pokaže na svoje i kaže *moje*. U ovom primjeru uporabe posvojnih pridjeva i zamjenica vidljiv je napredak i razina točnosti kod morfološkog označavanja, što je primjetno i u drugim kategorijama riječi u cjelokupnom promatranom razdoblju.

Što se tiče priloga, Barbara počinje rabiti riječ *kako* u dobi 1;11: „Želi sama obući tajice, dugo samostalno pokušava i ne prihvaća pomoć pa u jednom trenutku kaže: „Mama, kako?“ Ljuljajući se na klackalici djevojčica kaže *jako* pa *polako* uočavajući razliku između tih dvaju pojmova. Pitanje Gdje je? Uvijek izgovara na isti način, reduplicirajući pomoćni glagol („Di je je?“ – „Di je je deda?“), a isto je s izgovaranjem „Tu je je!“ ako se izgovara samostalno. U rečenici „Deda, tu je!“ izgovoreno je pravilno. Popevši se na penjalicu, pojašnjava: „Toko, pazi, još!“ („Visoko, pazi, još!“). Pri ponavljanju neke radnje nekoliko dana prije 2. rođendana pojavljuje se prilog *opet* umjesto dotadašnjeg *još*. Kada nešto završi, kaže *gotovo*. Nakon objašnjenja koje joj je upućeno, djevojčica sve češće umjesto već korištene potvrda riječju *da* odgovara *okej*, ili zajedno kaže: *Da, okej!* Svako jutro čim se probudi kaže *namo* (tamo) misleći na to da odemo u dnevnu sobu.

Brojeve djevojčica počinje rabiti u dobi 1;10. Imenujući životinje u slikovnici, ponavlja i kaže *duga* (druga) kada vidi više istih životinja. U dobi 1;11 rabi više rodova, (*druga, drugi, druge*), ali sada isključivo kada nečega ima dvoje. Pokazujući na jedan lakat kaže *lakat*, pa pokaže drugi i kaže *dugi*. U dobi 1;11 uočava se i uporaba broja *pija* (prva). S navršene dvije godine daje novčiće i broji: „Jedan, dva!“ te broji babuške: „Ti, dva.“ („Tri, dva“).

Kod imenica se u dobi 1;11 primjećuje sve veća uporaba padeža osim nominativa odnosno stvaranje različitih oblika. Uočava se uporaba dativa: „Baba Kati!“ („Barbara ide Katarini!“) – Barbara je najavila radnju koju je naumila pa ju zatim ostvari i krene k sestri. Isti je primjer događaja u kojemu se probudila i izgovorila: „Tati, eki, mami!“, a kada idemo k baki, kaže *baki*. S navršene 2 godine pitamo ju: „Ideš tati malo?“ A ona odgovara: „Ne, mami!“

U dnevniku se nalazi i akuzativni oblik imenice *tata* – Barbara traži da joj se pusti pjesmica Tata pa kaže: „Tatu!“ Također, slažući puzzle, sama sebi kaže *mamuna* (majmuna). U dobi od 2;0 akuzativ se pojavljuje i u telegrafskom govoru: „Papaua meka!“ („Papala bih mlijeka“), „Papaua keka, ladu.“ (Papala sam keksa, čokoladu).

Barbara rabi akuzativ u pitanju koje se shvaća zahvaljujući intonaciji: „Mama, pape?“ („Mama, da obujem papuče?“) Lokativ izgovara bez prijedloga kada pokazuje na mjehuriće od sapunice pa kaže: „Paku!“ („U parku!“) jer zna da se oni ne smiju puhati u stanu. U samo nekoliko dana Barbarini se izrazi šire. U dnevniku se iščitava rečenica „Bauoni paku“ („Baloni parku“ – „Puhat ćemo balone u parku ili Baloni će se puhati u parku?“), zatim „Mama, amo eki!“ („Mama, hajdemo seki!“) i „Olac, am, papala“ („Kolač, njam, papala“).

Bilješka o uporabi množine nalazi se u dnevniku s Barbarbinih 1;8 kada na pitanje pri čitanju slikovnice „Što je ovo?“ kaže *zeze* (zvijezde).

Pridjevi se u ovom razdoblju djevojčičina govora zamjećuju nešto rjeđe od imenica i glagola, i to pred kraj promatranoga razdoblja. U dobi 1;11 Barbara je pokazala na igračku žute boje i rekla: „Uti je!“ („Žuti je!“) U situaciji kad je mama obukla haljinu, Barbara kaže: „Mama, jepa!“ („Mama, lijepa!“). Dihotomiju između *malog* i *velikog* Barbara izražava intonacijom, gestom i uzvikom. Izgovarajući riječ *mali* govori tiho, i to kao da namjerno tepa (*maji*), sagibajući se, a pridjev *veliki* glasno izgovori *oooo*. Često je rabila ovakve razlike u igri velikim i malim igračkama ili pri jedenju grožđa promatrajući plodove. Došavši van na sunce, primjećuje da je vruće i kaže *vuće*, a kada se nešto smoči *moko je* (mokro je).

Uporaba veznika, i to veznika *i*, uočava se tek u dobi 2;0, citat iz dnevnika: „Budimo se i ustajemo, prvo ustane tata, pa Barbara, a mama ostane u krevetu, a Barbara kaže: „I

mama! Namol!“ („I mama, tamo!“) Kada krenemo u dnevnu sobu, Barbara mi daje papuče i kaže: „I mamine!“)

4.2.4. Komunikacijski (pragmatički) razvoj

Djevojčica Barbara od dobi 1;6 koji je u ovome radu u fokusu, ali dakako i ranije, pokazuje razumijevanje međusobnog izmjenjivanja tijekom komunikacije (citat iz dnevnika) „Kada je pitam „Idemo li presvući pelenu?“, maše glavom u značenju *ne*. Ako nešto želi, onda se nasmije. Upitala sam je „Želiš li vode“ i samo je odmahнула glavom, a na pitanje „Želiš li soka“ nasmijala se.“ Jedan drugi dan na pitanje „Želiš li vode?“ odgovara *da*, no iz zapisa je vidljivo da u prvom mjesecu promatranja još uvijek većinom osmijehom zamjenjuje potvrđan odgovor. 28. 3. 2022, dakle u dobi od skoro 21. mjeseca, u dnevniku se može pronaći podatak da djevojčica na sva pitanja odgovara s *da* ili *ne*. Jednom prilikom Barbara nije mogla dugo zaspati pa je pitam „Zašto ne spavaš još?“, na što ona odgovara: „Pava.“ („Spava.“), rabeći uobičajeno 3. l jednine prezenta umjesto 1. lice.

Na pitanje o dijelovima tijela djevojčica pokazuje svaki dio što se u razgovoru spomene – glavu, trbuh, ruke, noge, pupak, uho, oko, nos, zube, kosu, prste itd. Dijete je u jednom razdoblju vrlo često gledalo sliku roditelja s vjenčanja i dugo ponavljala uz deiktčku gestu: *mama, tata, mama, tata, mama, tata*.

Jedno jutro u dobi 1;8 spominje tatu, a kad joj je rečeno da je tata otišao, ona kaže *pa-pa*. Osjećaje straha izražava tako da panično maše glavom i govori *ne, ne*. S navršene dvije godine Barbara odgovara na nekoliko pitanja i vodi jednostavnu konverzaciju:

- „Gdje smo danas bili, kod doktorice?“
- „Pikaua.“ („Pikala.“)
- „Jesi li plakala?“
- „Da.“
- „A što si dobila?“
- „Kiki.“

Primjer iz dnevnika za izražavanje vrlo jasnih zahtjeva i vlastite volje bio je u dobi 1;11 kada je Barbara prije spavanja pjevala melodiju pjesmice *Blistaj, blistaj*. Počela sam pjevati tekst pjesme kako bih je podržala u pjevanju, no ona je rekla: „Nemoj!“ Prestala sam, na što je ona rekla „Goje!“ („Gore!“) i pokazala prstom prema stropu. Nadovezala sam se: „Da, gore su zvijezde“, a Barbara je ponovila *zeze*. Onda je rekla „Još!“ (pjevaj), počela sam,

ali je ubrzo rekla „Nemoj!“, a zatim je ona otpjevala melodiju i na kraju rekla „Bavo!“ te počela pljeskati.

U dnevniku se nalazi mnoštvo primjera komentiranja pojava, iz okoline, a jedan je od najranije uočenih ovaj: „Na ekranu se pojavi beba, a ona prepoznata i kaže *beba*.“ U istoj dobi (1;6) iz božićnih jaslaca uzima pastira i pita „Ta je to?“ Kada joj se kaže da nešto ne smije, ona sama maše prstom u značenju da ne smije. Tražeći povratnu informaciju, udara šačicama i govori *ba-ba* ili *bi-ba* – jedan duži period na taj način traži da joj se recitira pjesmica s pokretom *Bi ba bućicu* koju jako voli i prati sa zanimanjem i osmijehom te uvijek traži da joj se ponovi. Pokazuje nekoliko dijelova pjesme pokretima ruku – udaranje šačicama (*bi-ba-bućicu*), kućicu, letenje ptica odnosno mahanje krilima te svijanje gnijezda, prateći tako verbalni iskaz. Isto je s pjesmicom *Palac kaže dobar dan*; u dobi 1;8 pokušava pratiti verbalni iskaz pokazujući prst po prst.

Traži sestru da joj nacrtaju psića na papir, a kasnije ona šara po papiru i govori *vau-vau*. Kad je pitam „Gdje je lopta?“, gleda loptu i kreće prema njoj. Često gledajući kroz prozor obavještava ostale članove obitelji o tome što vidi, pa jednom prilikom nabraja: „Teta, mama, aaa, teta, vau-vau“. U dobi od skoro 1;8 pogledala se u ogledalo i kaže *jepa, jepa*. Tuđe radnje komentira kad kaže: „Udela je, eka!“ („Uzela je, seka!“) Oblačeći se sama u dobi 1;11 provlačila je nogu kroz hlače i ponavljala *di je, di je, di je*, a kad se noga konačno provuče, kaže: „Tu je!“. Oponašala je tako dugo igranu igru pri oblačenju. Kada isto radi s drugom nogom, popratni riječima: „I duga!“ („I druga“). U simboličkoj igri kuhanja uzima sve potrebno za kuhanje i komentira svoju radnju: „Rukas“ („Ručak“). U dobi od 2 godine komentira zbivanje u kojemu zajedno odlučimo slagati slagaricu pa kaže: „Mama popela, sagala“ („Mama popela, slagala“). Također pokazuje sve više razumijevanja za okolnosti pa s navršene 2 godine nakon buđenja izlazimo iz sobe, a Barbara stavi prst na usta i kaže: „Pssst, jeke“, a onda kaže: „I deda, pssst!“ („Seke i djed spavaju“).

Barbara od početka promatranoga razdoblja pokazuje namjeru komuniciranja radi održavanja socijalne interakcije pa tako zove seku *ea* i pokazuje joj rukom da se popne pored nje na kauč. Na zahtjev da mi da pusu, poljubi me u oba obraza. Kada nekome maše, šalje i pusu uz mahanje (poljubi ruku i maše). Jednom sam prilikom namjerno odužila s reakcijom na Barbarin verbalni iskaz. Prstom je pokazivala na goluba u parku i govorila „Mama, ga-ga“. Budući da je to bila vrlo uobičajena situacija koja se ponavljala svakodnevno nekoliko puta za mnoštvo objekata u svakodnevicu, zanimalo me hoće li odustati nakon nekog vremena, ali ona je ponavljala dok nisam reagirala potvrdom na to što govori. Izražavanje zahtjeva vrlo je često u ovoj, promatranjoj dobi, a jedan je od primjera iz dnevničkih zapisa

pokazivanje na palačinke govoreći „Da!“ („Daj!“) u dobi 1;6. Zbog pečenja palačinka nisam reagirala dovoljno brzo, na što je ona počela vikati *mama* sve dok nije dobila što je zahtijevala. Povećanju komunikacijskih sposobnosti svjedoči i zapis kada je Barbara uzela loptu i rekla *baci*, a nakon dodavanja ponovila je *još*. U dobi 1;11 donosi lutku Peppu i pokazuje na njezina stopala te kaže *papi* na što potvrdim da Peppa nema cipele, a ona kaže: „I ja!“ Još jedan primjer praćenja komunikacije odraslih i uključivanja u nju je kad kaže „Kupite!“ nakon što primijeti da više nema mlijeka u pakiranju. Također, u dnevniku se nalazi primjer uljuđene komunikacije – dijete daje majci plišanca i kaže: „Mama, voji.“ („Mama, izvoli.“). Kada je u igri trebala mjesta prođe autićem, kaže: „Makni, vozi!“ S navršene 2 godine poziva sestru na igru tako da ju pomazi po kosi i kaže: „Eka Kata, igala!“ („Seka Kata, igrala!“). Kada je pitamo kako puše vjetar, ona kaže da puše uuuuu oponašajući šum vjetra te pogleda prema van.

S navršene dvije godine sve opširnije izražava svoje potrebe, želje i osjećaje: nakon pojedene ručka govori: „Gotova! Još mesa! Gotovo!“ Još jedan primjer je kada zove tatu i govori: „Tata, tata, van, pak! Eka, igala! Jako!“ A nakon pitanja: „Jako bi se ljuljala?“ odgovara „Da!“ Tužnim glasom i tužnim izrazom lica jednom nas prilikom obavještava i odgovara na pitanje: „Pala je!“ „Tko je pao?“ „Kata!“.

Svojevrsan smisao za humor pokazala je u dobi 1;6 kada je razotkrila riječ *ne*. Tada ju tata pita da kaže *da*, a ona nato odgovori *ne*, i tako se izmjenjuju nekoliko puta. U dobi 1;9 stavila je sunčane naočale, naglo ih skinula i rekla *ba* kao da nas želi uplašiti što je očigledan primjer smisla za humor, time zanimljiviji što tada nikoga nije oponašala.

U dobi 1;6 vrlo spretno ponavlja koreografiju *Jingle bells rock* koje starije sestre plešu i pamti većinu pokreta koje pleše u skladu s pjesmom – pljeskanje po koljenima, pucanje napuhnutih obraza, dizanje ruku u zrak. Isto je s pjesmom *Afrika* u kojoj ponavlja i zahtjevnije pokrete, saginjanja i okretanja.

5. Zaključak

Ovaj je rad dao prikaz jezičnoga razvoja jedne djevojčice. Iskorištena je prednost dnevničke metode – mogućnost potpunog razumijevanja djetetova govora te detaljnog, svakodnevnog praćenja njezina razvoja izgovora, usvajanja gramatike, upotrebu holofraza te dvočlanih iskaza u govoru te njihovo korištenje u komunikaciji. Rast rječnika i svakodnevno napredovanje u razumijevanju i izražavanju govora kod djevojčice razvijalo se uredno i u skladu s obilježjima jezičnoga razvoja u dobi od 18. do 24. mjeseca. Na početku promatranoga razdoblja dijete je bilo u fazi sporijeg usvajanja riječi. Riječi koje je izgovarala većinom su se ponavljale, ali odvijao se veliki skok u uporabi dvočlanih, a ubrzo i višečlanih iskaza, a shodno tome i u razvoju gramatike. Prava eksplozija imenovanja kod djevojčice je počela oko 22. mjeseca, a osobito nakon drugog rođendana, razdoblju koje nije obuhvaćeno istraživanjem. Prema očekivanju, to bi se trebalo dogoditi oko 18. mjeseca života. Ovaj slučaj zato dokazuje razlike u individualnom razvoju djece. Djevojčica se spretno služila jezikom kako bi imenovala, pozivala, pozdravljala, ali i protestirala, uz tipična fonološka odstupanja, odnosno prilagodbe.

U početnim fazama usvajanja riječi bilježi se prevlast imenica u Barbarinu govoru, a odmicanjem dobi, glagoli postaju sve zastupljeniji. Morfološka razvedenost hrvatskoga glagolskog sustava utječe na količinu govornih odstupanja pa se u govoru djevojčice zamjećuje velik broj nepravilno izgovorenih oblika glagola. Zamjenice se u govoru uočavaju nešto češće od pridjeva, brojeva te nepromjenjivih vrsta riječi. Važan dio Barbarina govora u ovoj dobi obilježava uporaba gesta koje potiču jezični razvoj djeteta. One su češće u ranom promatranom razdoblju kada geste rabi da bi bolje komunicirala zahtjeve i potrebe. Dijete očekivano dodaje i pokazuje imenovane predmete te ispravno odgovara na pitanja, ali ih i sama postavlja. Barbara u ovoj dobi jednočlanim i dvočlanim iskazima traži jesti i piti, imenuje predmete, ljude i životinje te pojave. Pokazuje i imenuje dijelove tijela na sebi i na drugima, zove se imenom, počinje upotrebljavati zamjenice *ja* i *ti* te posvojne i pokazne zamjenice, postavlja pitanje „Što je to?“, ali primjereno razini razvoja artikulacije. Ostala pitanja pita služeći se intonacijom. Kako se bliži drugome rođendanu, sve više rabi verbalno sporazumijevanje pri kojemu su leksičke, morfo-sintaktičke i druge vrste grešaka uobičajena pojava tijekom procesa ovladavanja jezikom. Djevojčica je u ukupnom fondu riječi napredovala s početnih tridesetak na skoro 200 riječi.

Ovaj rad doprinos je prikupljanju građe za istraživanje ranoga jezičnoga razvoja govornika hrvatskoga jezika.

6. Dodaci

1. Barbarin fond riječi od 1 godine i 6 mjeseci do 2. godine

Imenice		Glagoli		Ostale vrste riječi
mama	pukak (pupak)	papa	utla (ušla)	to
tata	uta (usta)	nam	egala (legla)	bdo (brzo)
deda	mion	kaka (skakala)	iti (ići)	kako
baka	ana (rana)	daj	agala (slagala)	ja
eka	te	pava (spava)	dodaj	ti
nina nana (ljuljačka)	oć (nos)	pa-pa	tekajte	bok
vau-vau	moko	njam-njam	popewa (popela)	bak (bljak)
muu	kuk (kruh)	piti	kapala	moja
baa	meko (mlijeko)	mogni	iuala (svirala)	moje
bagaga	uk (luk)	nemoj	kupite	duga
koka	haće (hlaće)	jitaje	gedaj (gledaj)	drugi
ke-ke	kva-kva (patka)	pitaje	ezaj (reži)	nama (sama)
oko	opa (lopta)	kinula (skinula)	ideš	dodo (dolje)
teto	tep (čep)	odaja (hodala)	ostaja (ostala)	maji (mali)
beba	pas	upije (lupila)	puti (pusti)	evo
buba	ono (zvono)	ima	kupaja (kupala)	ga
joć (još)	ona (balona)	nema	pikaua (pikala)	pa-pa
pa (hopa)	olač	mije	vozi	jepa (lijepa)
deko	duda	amo (hajdemo)	pazi	tu
gu-gu	Maja (Marija)	kakaua	edala (rezala)	ovo
papa	koke (kocke)	udela (uzela)		i
koke	duda	oni (zvoni)		uti (žuti)
oda (voda)	pape	papaua		moko (mokro)
bus	paputa	jedala (jela)		ok
ato	ko (tko)	bisaj (briši)		pija (prva)
da	čaša	kaka (kakati)		opet
ne	auto	baci		izoji (izvoli)
daj	ava (glava)	buba (boli)		jako
teta	grrrr (lav)	paje (palo)		polako
bajaka (jabuka)	ma (majica)	pepala (prepala)		vuće (vruće)
ga-ga (golub)	te (tajice)	paće (plaće)		toko (visoko)
matna (mačka)	kako	pala		
nama (sama)	metec	kini (skini)		
brr-brrr	Baba	pakaje (plakala)		
Peppa	zeza	čitaje (čitala)		
Babaj	zeze	je		
metec	japika (Afrika)	budije (buditi)		

kiša	bakon (balkon)	mije (smije)		
Keti	meko (mlijeko)	gedala (gledala)		
Kata	ćup (zub)	opala (oprala)		
pak	Kaua (Karla)			
boje	Gita			
deko	Rita			
dek (drek)	Nika			
uk (luk)	Kaja (Klara)			
Batoje	paputa			
Inana (Ivana)	ko (tko)			
muti (smoothie)	čaša			
kotica	auto			
gak (grah)	ava (glava)			
pak (park)	grrrr (lav)			
mamun (majmun)	ma (majica)			
inja (svinja)	te (tajice)			
meta (mesa)	kako			
ubić (zubić)	metec			
uke (ruke)	Baba			
jep (rep)	zeza			
badu (bradu)	zeze			
cuje (cure)	japika (Afrika)			
motoj (motor)	bakon (balkon)			
dek (drek)	meko (mlijeko)			
pukak (pupak)	ćup (zub)			
uta (usta)	Kaua (Karla)			
mion (kamion)	Gita			
ana (rana)	Rita			
te	Nika			
oć (nos)	Kaja (Klara)			
moko	kipa (ekipa)			
kuk (kruh)	koke (kocke)			
meko (mlijeko)	duda			
uk	pape			
haće (hlaće)				
kva-kva (patka)				
opa (lopta)				
tep (ćep)				
pas				
ono (zvono)				
ona (balona)				
olać				
duda				
Maja (Marija)				

Popis slika

Slika 1. Barbarin rječnik po vrstama riječi (u dobi od 1 godine i 6 mjeseci)

Slika 2. Postotni udio Barbarina rječnika po vrstama riječi (u dobi od 1 godine i 6 mjeseci)

7. Literatura

- Apel, Masterson, J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do 6.godine*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Berra, Tim M. (2013). *Ten facts about Charles Darwin's ten children*. Oxford: Oxford University Press. <https://blog.oup.com/2013/11/ten-facts-about-charles-darwins-ten-children> (pristupljeno 2. 7. 2022.)
- Blaži, D. (2003). Rani jezični razvoj. U: M. Ljubešić, (ur.) *Biti roditelj – Model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranoga dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom* (str. 116–133). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Blaži, D., Vancaš, M., Kovačević, M. (2001). Glagolska i imenska morfologija u ranom usvajanju hrvatskog jezika. U: D. Sesar, I. Vidović Bolt (ur.) *Zbornik radova II. slavističkoga kongresa* (str. 341-348). Zagreb: Filozofski fakultet, Hrvatsko filološko društvo.
- Blaži, D. i Arapović, D. (2003). Artikulacijski nasuprot fonološkom poremećaju. *Govor*, 20 (1-2), 27-38.
- Bošnjak Botica, T. (2016). Morfologija u ranome jezičnom razvoju. *Hrvatski jezik*, 3 (2), 1-5.
- Darwin, C. (1877). A Biographical Sketch of an Infant. *Mind*, 2. 285–294.
- Darwin's observations on his children (2020). University of Cambridge. <https://www.darwinproject.ac.uk/people/about-darwin/family-life/darwin-s-observations-his-children> (pristupljeno 29. 6. 2022.)
- Gessel, A. (1939). Charles Darwin and Child Development. *The Scientific Monthly*, Vol. 49, No. 6. 548-553.
- Hržica, G. i Kraljević, J. (2007). Rječnički brzac u jezičnome usvajanju. *Lahor*, 2 (4), 293-307.
- Ivšac, J. (2003). Rani komunikacijski razvoj. U: M. Ljubešić (ur.) *Biti roditelj - Model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranoga dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom* (str. 85-104). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Kuvač, J. i Mustapić, M. (2003). Rani leksički razvoj - odnos nadređene i osnovne razine u usvajanju riječi U: I. Vodopija (ur.). *Dijete i jezik danas (67-77)*. Osijek: Visoka učiteljska škola u Osijeku.
- Kuvač, J. i Palmović M. (2007) *Metodologija istraživanja dječjega jezika*. Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Ljubešić, M. (2001). Rana komunikacija i njezina uloga u učenju i razvoju djeteta. *Dijete i društvo*, 3 (3), 261-278.

- Ljubešić, M. i Ceganec, M. (2012). Rana komunikacija: u čemu je tajna?. *Logopedija*, 3 (1), 35-45.
- Miočić, I. (2018). Fleksibilnost studije slučaja: prednost ili izazov za istraživače?. *Ljetopis socijalnog rada*, 25 (2), 175-194.
- Popčević, K. (2022). Obilježja ranog rječničkog razvoja u djece s poremećajem iz spektra autizma. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 58 (1), 119-144.
- Posokhova, I. (1998). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Buševac: Ostvarenje.
- Prebeg-Vilke, M. (1991). *Vaše dijete i jezik: materinski, drugi i strani*. Zagreb: Školska knjiga.
- Starč B., Čudina Obradović M., Pleša A., Profaca B., Letica M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Vasta R., Haith M., Miller S., (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Slap.
- Vrsaljko S. i Paleka P. (2018). Pregled ranoga govorno-jezičnoga razvoja. *Magistra Iadertina* (13), 139-159.
- Županović Filipin, N. (2015). Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje*, 16 (2-3), 275-305.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)